

Amarant

Magazine van Groep 7152

Jaargang 54

Nummer 6

DECEMER 2025

In dit nummer:

- ♦ Anneke van Baalen, feministe, schrijfster, activiste, sociologe en juriste
- ♦ Gianna Nannini, zangeres die haar eigen weg volgde
- ♦ De vrouw in de kunst: Judith Leyster
- ♦ Romana Vrede, acteur en theatermaker
- ♦ De geschiedenis van De Trut
- ♦ Porto, mooie havenstad in Portugal

Belle Tuinonderhoud

Tuinonderhoud, snoeiwerk en afvoer snoeiafval

Vakwerk voor een redelijke prijs

Particulier en zakelijk tuinonderhoud

Voorjaarsbeurt en najaarsbeurt

Levering beplanting, grond en mest

Volkstuinen

Zelf meewerken of delen van het tuinwerk zelf verrichten

Een unieke combinatie. Het kan dus toch nog! Vakwerk leveren, afspraken nakomen, advies en antwoord op uw vragen. Alles tegen een zeer gunstig uurtarief. Voor meer informatie over prijzen of voor het aanvragen van een offerte kunt u ons vrijblijvend mailen: belle.tuinonderhoud@planet.nl

Email: belle.tuinonderhoud@planet.nl

Tel: 06-53801335

roze

hulpverlening.nl

Jouw eigen website of webshop? En ècht betaalbaar?
www.hb-idee.nl
Gewoon even bellen: 06-51853535
(Hanny)

“Potten & Pannen” ontmoet vrouwen aan tafel! Kom je ook?

Een smaakvolle culinaire eetgroep voor vrouwen die van vrouwen houden, zonder opscheppen!

Kijk voor alle informatie/aanmelding op onze website.

www.pottenenpannen.simp site.nl

E-mail: pottenenpannen1@gmail.com

Inhoudsopgave

Reportages

- 6 Anneke van Baalen, feministe, schrijfster, activiste, sociologe en juriste
- 13 De geschiedenis van De Trut
- 16 Vrouwen van naam, Amalia van Solms
- 22 Romana Vrede, acteur en theatermaker
- 36 Zij was mijn toekomst

Lezen

- 19 Kort verhaal van Anne Keen
- 28 Gedichten
- 38 Column Nyx

Cultuur

- 30 Livraria Lello, bijzondere boekwinkel
- 34 Vrouw in de kunst: Judith Leyster

En verder voor jou...

- 4 Nieuws
- 12 Voor jou gelezen
- 15 Voor jou gegeten
- 24 Voor jou de natuur in
- 26 Voor jou aan het werk
- 29 Voor jou gezien
- 32 Voor jou beluisterd
- 39 Voor jou op reis
- 41 Niet te missen
- 42 Servicepagina
- 44 Vooruitblik volgende nummer

Alweer de laatste Amarant voor dit jaar. Bijna winter. Leny schreef over de herfst en er is een zonnig verhaal uit Porto. Toch heeft het al gevroren, hebben we weer ruiten mogen krabben. De gordijnen kunnen al om half vijf dicht. Ik omarm de herfst, dan ben ik veel in het bos te vinden. Maar ook de winter heeft zijn mooie kanten. Kaarsjes aan, veel lezen. Zoals dit keer een boek van Elizabeth Gilbert. Wat vaker een film kijken, bijvoorbeeld de documentaire over Gianna Nannini. Ik luister ook graag naar haar muziek. Die stem, die doet wat met me. Wie weet ook met jou.

Zoals elk nummer ook dit keer een column en een kort verhaal. En er is kunst en cultuur. Weer genoeg te beleven denken we. Wij wensen je veel leesplezier. Een fijne decembermaand met al die je lief zijn. En vergeet niet dat vieren elke dag kan. De beste wensen voor 2026. Als team gaan wij er weer tegenaan om weer zes mooie nummers voor jullie te maken.

Wij zijn altijd op zoek naar medewerkers, ook voor een eenmalig verhaal, gedicht of column. Wil jij incidenteel of voor langere tijd meewerken? Stuur dan je bijdrage naar: amarantmagazine@gmail.com

Adriënné Nijssen, hoofdredacteur

GEZIEN, GEHOORD, GELEZEN

Het laatste nieuws voor jou

Paarse Vrijdag 2025: 'Homo' blijft het populairste scheldwoord op Nederlandse middelbare scholen

Paarse Vrijdag dit jaar, vrijdag 12 december is dé dag waarop scholen in heel Nederland laten zien dat iedereen zichzelf mag zijn. Vele scholen kleuren paars. Maar achter al die zichtbaarheid schuilt een harde realiteit: op scholen wordt nog altijd volop gepest met het woord "homo". Sterker nog: uit onze nieuwe vraagronde (de laatste enquête vond plaats in 2018) onder 300 Anti Pest Coördinatoren blijkt dat het woord opnieuw met afstand het meest gebruikte scheld- en pestwoord is. Het laat zien hoe diep het woord in de sociale dynamiek van vooral jongensgroepen is verankerd.

'Homo' als universeel scheldwoord

Volgens de coördinatoren wordt homo door vooral jongens op vrijwel alles geplakt. Van een knullige actie op het schoolplein tot een mislukte pass in de gymzaal: "Homo!" vliegt over en weer. Het is onderdeel van informele groepshiërarchie: elkaar even prikken, aftasten, uitdagen. Maar diezelfde term verandert van toon wanneer het gaat om een jongen die door uiterlijk, stem, houding of gedrag "als homo wordt gelezen". Dan wordt het harder, gericht en bedoeld om iemand te isoleren van "de jongensgroep". Voor deze leerlingen (al dan niet queer) is het woord geen grap meer, maar een wapen.

Wanneer volwassenen het woord normaliseren

Schokkend maar niet nieuw: het woord homo wordt ook door docenten gebruikt, zo melden meerdere coördinatoren. Leerlingen horen opmerkingen als:

"Doe niet zo homo-achtig."

"Je bent toch geen homo, hè?"

Voor leerlingen is dit duidelijk: als volwassenen de term achteloos gebruiken, dan hoort het blijkbaar zo. Het normaliseert pesten. Het normaliseert neerbuigendheid. En het normaliseert dat queer leerlingen minder veilig zijn.

Als docenten zelf termen als 'doe niet zo homo' gebruiken, hoe kunnen we dan verwachten dat leerlingen wél respectvol zijn? Een veilige school begint bij de volwassenen

Cruciale stap voorwaarts voor meeroudergezinnen

"Een cruciale stap voorwaarts voor meeroudergezinnen." Dat is de verheugde reactie van Meer dan Gewenst en COC Nederland op het feit dat VVD-Kamerlid Ingrid Michon-Derkzen op donderdag 20 november haar initiatiefwetsvoorstel voor meerouderschap in consultatie geeft. Daarmee komt wettelijke erkenning en bescherming van meeroudergezinnen, waar de belangenorganisaties al jaren voor pleiten, eindelijk dichterbij.

"Het is van groot belang dat nu eindelijk de eerste stap naar wetgeving wordt gezet", aldus de Nederlandse stichting voor regenbooggezinnen Meer dan Gewenst en lhbt+ belangenorganisatie COC. "Kinderen en ouders in meeroudergezinnen verdienen dezelfde wettelijke bescherming als andere gezinnen."

Na jarenlange terughoudendheid van opeenvolgende kabinetten, kondigde Michon-Derkzen in april aan dat zij meerouderschap met een initiatiefwet wil regelen. COC Nederland en Meer dan Gewenst pleiten al bijna twee decennia voor zo'n wettelijke erkenning. De consultatiefase die nu start, biedt organisaties, professionals, kinderen en ouders de kans hun ervaringen en zorgen te delen. Omdat het voorstel nog geen regeling bevat voor reeds bestaande meeroudergezinnen, is er volgens Meer dan Gewenst en COC nog ruimte voor verbetering.

GEZIEN, GEHOORD, GELEZEN

Het laatste nieuws voor jou

Veranker Regenboogakkoord in de kabinetsagenda

Maak uitvoering van COC's Regenboog Stembusakkoord onderdeel van de agenda voor een nieuw kabinet. Dat schrijven COC Nederland, Transgender Netwerk, Expertisecentrum seksediversiteit NNID en Bi+ Nederland in een brief aan Rob Jetten, Henri Bontenbal en informateur Van Haersma Buma.

Jetten, Bontenbal en de informateur werken op dit moment aan een agenda voor een nieuw kabinet. Wij vragen hen om een prioriteit te maken van de bescherming van minderheden, versterking van de rechtstaat en de open, inclusieve samenleving. In dat kader zou COC's Regenboog Stembusakkoord moeten worden uitgevoerd.

In het Regenboogakkoord 2025 beloven zeven politieke partijen om zich de komende kabinetsperiode in te zetten voor de lhbt+ mensen. Rob Jetten en Henri Bontenbal hebben het Akkoord persoonlijk getekend. In totaal kan het akkoord rekenen op steun van 93 van de 150 Tweede Kamerleden.

De belangenorganisaties vragen in hun brief onder meer om maatregelen tegen discriminerend geweld. Zo zou er meer politiecapaciteit moeten komen en dienen bi+ personen door wetgeving beter tegen discriminatie beschermd te worden.

De organisaties willen dat het voorstel voor een betere 'transgenderwet', dat recent werd ingetrokken door het kabinet-Schoof, opnieuw wordt ingediend en aangenomen. De mensenrechten van intersekse personen moeten beter worden beschermd door strafrechtelijke regulering van non-consensuele, niet-noodzakelijke medische behandelingen van intersekse kinderen.

In hun brief pleiten de organisaties verder onder meer voor een meerouderschapswet en een veilige school voor lhbt+ leerlingen. Nederland zou zich ook blijvend moeten inzetten voor veiligheid en mensenrechten van lhbt+ personen wereldwijd.

In hun brief roepen COC, Transgender Netwerk, Expertisecentrum seksediversiteit NNID en Bi+ Nederland Jetten en Bontenbal op om in een nieuw kabinet te gaan samenwerken met partijen die COC's Regenboogakkoord hebben getekend. Het Regenboogakkoord is getekend door D66, GL PvdA, VVD, CDA, SP, PvdD en Volt.

Mentale gezondheid LHB+

Lesbische, homoseksuele en bi+ volwassenen hadden in 2023 en 2024 een slechtere mentale gezondheid dan heteroseksuele volwassenen, zo blijkt uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Uit de cijfers van de Gezondheidsenquête 2023 en 2024 wordt duidelijk dat lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en bi+ mensen meer last hebben van angst, depressie en slaapproblemen. Ook hebben zij vaker contact met een psychische zorgverlener dan heteroseksuele mensen. Ook blijkt uit het onderzoek dat vooral bi+ mensen kwetsbaar zijn, hun mentale gezondheid ziet er in vergelijking het minst rooskleurig uit; zij hebben ze vaker last van angst- of depressiegevoelens (67 procent) en vaker contact met een psychische zorgverlener (33 procent) dan heteroseksuele én homoseksuele en lesbische mensen. Ook ervaren ze vaker slaapproblemen (36 procent) en belemmeringen in het dagelijks leven hierdoor (22 procent).

Wil je het hele onderzoek lezen? Ga dan naar de [site van het CBS](#).

ANNEKE VAN BAALEN

feministe, schrijfster, activiste,
sociologe en juriste

Anneke van Baalen was een Nederlandse feministe, schrijfster, activiste, sociologe en juriste. Ze is vooral bekend geworden als grondlegster van het radicaal feminisme in Nederland en van de feministische uitgeverij De Bonte Was.

Anneke werd geboren op 25 juni 1937 in Den Haag, als eerste kind van Wiesje Zaaier en Rob Rueb. In 1944 verhuisde het gezin, inclusief nog een dochter, naar Velp, waar er nog een zoon bijkwam. Daar bracht Anneke de rest van haar jeugd door, tot ze in Leiden rechten ging studeren. Na haar, cum laude, afstuderen verhuisde ze naar Amsterdam, werkte ze als advocaat en trouwde ze met Kees van Baalen. Toen in 1963 het eerste kind zich aankondigde verdween ze, zoals ze het zelf formuleerde, in het huisvrouw- en moederschap, tot ze in 1967, ze had inmiddels een zoon en een dochter, thuiswerk kon gaan doen: het in kaart brengen van de jurisprudentie en theorievorming op het gebied van de onrechtmatige overheidsdaad.

Eind 1968 werd door onder andere Joke Kool-Smit en Hedy d'Ancona ManVrouwMaatschappij (MVM) opgericht. Anneke werd al een snel actief lid en in 1970 werd ze een al even actief bestuurs-

lid. Namens MVM was ze actievoordinator voor de grote landelijke actie Op de vrouw af, op 9 en 10 november 1970.

De radicale vrouwenbeweging in de Verenigde Staten had inmiddels Notes from the Second Year de wereld ingestuurd, een blad waarin revolutionaire analyses en strategieën werden gepresenteerd: niet "het kapitaal" of "het systeem" of "de politiek" was de oorzaak van de situatie waarin de gemiddelde vrouw zich bevond, nee, vrouwen werden onderdrukt door mannen. Vrouwen moesten zich met elkaar organiseren en zich in zogenaamde consciousness-raisinggroepen bewust worden van de mate waarin hun doen en laten veroorzaakt werd door die onderdrukking en dan vervolgens daar iets tegen gaan ondernemen.

Worden vrouwen in Nederland ook onderdrukt? Met die vraag riep Anneke, in het MVM-nieuws van februari 1971, vrouwen op dat samen met haar te gaan uitzoeken in een praatgroep. Lenie Borst, Wil Daalder, Corrie van Dijk, Ank Hollander, Everdine Iemhoff, Corrie Mandersloot, Heidi Sorgdrager, Boukje Sijsses en Liesbeth van der Waals meldten zich aan.

Ruim een jaar later lieten ze zich door de Vrouwenkrant interviewen over hoe het begon en hoe hun leven door die groep veranderd was.

In haar memoires schreef Anneke over die praatgroep en over dat interview onder andere:

De vrouwen die op mijn oproep in het MVM-nieuws af kwamen en met wie ik de eerste praatgroep vormde zagen er weer vreselijk goed uit. De meeste kende ik niet. Ze waren wat ouder dan ik en hoewel niet onwelwillend, snel uitgekeken op mijn weergave van de theorieën over onderdrukking en uitbuiting, waar intussen verschillende mooie boeken over verschenen waren die niemand gelezen had. Ze vertelden geen gruwelijke verhalen, ze klaagden eigenlijk ook niet. Wat iedereen interesseerde was om er achter te komen hoe alles precies gaat: waarom wij deden wat wij deden. We hadden tot nu toe gezweven over wat ons niet beviel, omdat we er niet in slaagden daar iets interessants van te maken. Schelden op het huishouden was ook toen niet verboden, maar op den duur bijna net zo saai als het huishouden zelf. Dat deden we dan ook niet. Ik heb de, strikt geheime, notulen nog wel eens herlezen en niets gevonden waarvan je je achteraf kan voorstellen dat het levensveranderend kon zijn. Toch was het zo opwindend dat we allemaal de hele week alles wat er zoal gebeurde probeerden te onthouden om het aan de anderen te kunnen vertellen.

We slaagden er kennelijk toch in een taal te vinden om wat wij als eigenaardigheden van onszelf of van onze echtgenoten hadden opgevat als een onderdeel van een algemeen, dus voor ieder geldend, geheel van hindernissen op te vatten. Maar die taal bestond eigenlijk alleen maar zolang de groep bestond, en daarna verdampte hij weer. Ik denk achteraf dat waar we allemaal zo van opknapten was dat we eindelijk konden ophouden te proberen ons gezicht te redden. We konden nu in het openbaar zeggen dat we het ook niet meer wisten. Wij lieten alle maskers werkelijk met donderend geraas vallen, de nieuwe die wij uit verantwoordelijkheidsgevoel voor het feminisme dreigden op te zetten inclus. Met sadistisch plezier vertelden we aan de Vrouwenkrant dat de praatgroep ook niet helpt. Vaste onderwerpen werden niet besproken, geëvalueerd werd er ook niet. Misschien omdat we graag willen dat er iets positiefs uitkomt. We wachtten dus tot we allemaal gelukkig zijn geworden en aangezien we dat helemaal niet zijn, wachtten we gewoon. Omdat wij de eerste groep zijn, moeten we eigenlijk aantonen met z'n allen, dat het lukt en dat je daar heel goed en heel bevrijd en heel gelukkig van wordt. Op dit moment zit iedereen volstrekt in de vernieling en beantwoorden we niet aan onze missie. Maar af en toe zeggen we opeens, dat we er ontzettend veel aan gehad hebben. Ik vind het heel twijfelachtig of het tot het geluk heeft bijgedragen. Dat er een andere denkwijze is ontwikkeld, waar we geen van allen meer omheen kunnen, daar ben ik van overtuigd.

Met Marijke Oort-Harberts nam Anneke, ook in 1971, de eindredactie op zich van Berichten uit Amerika, een MVM-uitgave van een aantal vertaalde artikelen uit Notes from the second year, die in het najaar zou verschijnen. Maar toen het zover was had zij MVM al verlaten om met mede-ex-MVMsters en ex-Dolle-Mina's een praatgroepbeweging te starten.

De eerste bijeenkomst van wat de praatgroepbeweging zou worden, was op 8 september 1971. Anneke maakte de notulen. Later die maand begonnen de open praatgroepbijeenkomsten, waar vrouwen zich konden informeren over en aanmelden voor een praatgroep. In dat najaar werden de grondslagen gelegd voor wat de autonome, radicale vrouwenbeweging zou worden. Vrouwen die genoeg hadden van de door mannen gedomineerde homobeweging sloten zich aan en een gemeêleerd gezelschap besloot dat het tijd werd voor een Vrouwenkrant. Het eerste nummer verscheen begin 1972.

Anneke was niet betrokken bij de Vrouwenkrantgroep, maar schreef, sinds oktober 1971, maandelijks in Sextant (het latere Sekstant), het blad van de NVSH. In Nieuwe visies op de positie van de vrouw, en wat doen we eraan? In een artikel dat in december 1971 verscheen, zijn de eerste aanzetten te vinden van de feministische theorie waaraan ze de rest van haar leven, tussen alle andere al dan niet feministische bedrijven door, zou blijven werken. Ook in 1971 verscheen de neerslag van haar thuiswerk, bij Kluwer in druk, als deel VII van het project de Onrechtmatige Daad. (Nog zeven jaar maakte ze de jaarlijkse supplementen.) In hetzelfde jaar kreeg ze een promotiebaan aan de Juridische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam, ter vervaardiging van een rechtssociologisch proefschrift over de onrechtmatige overheidsdaad. Zo maakte ze kennis met het werk van de socioloog Max Weber, dat van grote invloed zou zijn op haar latere feministische theorievorming.

Eind 1971 scheidde ze. In het voorjaar van 1972 begon ze met haar ex-man en andere ouders het Kinderhuis; een huis waarin vijf kinderen woonden en waar de elders wonende ouders bij toerbeurt een 24-uurs-zorgdienst op zich namen.

In de loop van 1972 ging Anneke samenwonen met Akke van der Meer, met wie ze zich ook voorbereidde op het eerste Vrouwencongres, verboden voor mannen, zoals de pers verbijsterd vaststelde, in Loosduinen, op 28 en 29 oktober van dat jaar. Anneke zat in de voorbereidingsgroep van het onderdeel "Machtsverhoudingen tussen vrouwen". De Vrouwenkrant had voor het congres een bundel met prachtige discussie-artikelen vervaardigd, die als speciaal nummer was uitgekomen. Tijdens het congres werd bedacht dat iedere groep die actie wilde voeren dat onder de gelegenheidsnaam *Vrouwenbevrijdingsfront* zou kunnen doen.

In het op 6 juni 1973 gekraakte Vrouwenhuis, aan de Nieuwe Herengracht 95 in Amsterdam, organiseerden Anneke en Akke, samen met een wisselende groep vrouwen, van oktober 1973 tot juni 1974, discussieavonden over feminisme.

De praatgroepbeweging met de bijbehorende Vrouwenkrant en discussieavonden floreerde enorm in en rond Amsterdam, maar hoe de rest van Nederland te bereiken met al die nieuwe inzichten en ideeën? Op oudejaarsavond 1973 bedachten Anneke en Akke met Annemarie Behrens en Greet Vooren dat dat heel goed via een uitgeverij zou kunnen. En dat was het begin van de feministische uitgeverij De Bonte Was.

In het najaar van 1974 kwamen de eerste Bonte-Wasboeken uit. Anneke was inmiddels van de juridische faculteit overgestapt naar de sociaalwetenschappelijke, waar ze onder andere inleidingen in de politicologie verzorgde en, later, Marx-Weber-werkgroepen leidde. De combinatie van een fulltimebaan met al het denk-, schrijf-, organisatie-, en handwerk voor De Bonte Was bleek al snel te zwaar, zodat ze besloot haar betaalde baan te halveren.

Op haar werk begeleidde Anneke ondertussen een onderzoek naar de disciplinerende van vrouwen door het ministerie van maatschappelijk werk in de jaren vijftig, dat intern gepubliceerd werd onder de hoofdtitel Van Paulus tot Klompé (1979).

Maar een jaar later was het toch zo ver: begin april bracht Anneke het omvangrijke typoscript naar de drukker, Roos de Lange had prachtige tekeningen gemaakt en in juni 1980 werden er tienduizend exemplaren van Geschiedenis van de vrouwentoekomst bij De Bonte Was afgeleverd en een paar maanden later nog eens vijfduizend. Kortom, het boek was een succes. In het najaar organiseerde Anneke discussieavonden over de verschillende hoofdstukken in het Vrouwenhuis. Politicologiestudenten zorgden dat het op de verplichte eerstejaars-leeslijst kwam; het werd bestudeerd op 'moeder'mavo's, HBO- en universitaire instellingen. Maar zoals de vijandschap tegen het tijdschrift Feminist geconcentreerd was in delen van het vrouwenwelzijnswerk, zo waren het nu vrouwenstudiesvrouwen die in het geweer kwamen om Geschiedenis van de vrouwentoekomst te af te wijzen. Anneke had daar last van omdat sommige bestrijdsters haar directe collega's waren.

In 1981 schreef Anneke, op verzoek van de Vrouwenkrant Tien jaar radicale vrouwenbeweging of: haalt de vrouwenbeweging 1984?. Ze eindigde met de volgende oproep:

'Want nu de aarzeling gemeenschappelijk is, is de kwaadheid eenzaam. Nét zoals in 1971 zijn er ontelbare vrouwen die denken dat zij de enige zijn die bezorgd en boos zijn over wat er in de politiek en op hun werk allemaal gebeurt, die kwaad zijn over algemene dingen, niet alleen over wat hen persoonlijk wordt aangedaan. Krisis, oorlogsdreiging en opkomend fascisme brengen de politiek, de machtsstrijd, bij vrouwen in de huiskamer en maken vrouwelijk gedoe vanzelf belachelijk.

En zo zullen we nieuwe vormen vinden om het oude doel van 1971: het overwinnen van de vrouwelijkheid, te bereiken. En als we daarbij ook behoefte hebben aan genezing en innerlijke groei, dan moeten wij nóg vaker samen lachen om hoe wij, individueel en gezamenlijk, steeds op nieuwe manieren in oude valkuilen trappen.'

Dat artikel was nog niet verschenen toen bleek dat er toch nog overal in het land een beweging aan het sluimeren was. Toen op 28 april 1981 de abortuswet, na uitstel, dan eindelijk door de Eerste Kamer behandeld zou gaan worden en Wij Vrouwen Eisen een Binnen- en Buitenhofblokkade georganiseerd had, kwamen er weer duizenden vrouwen uit het hele land.

Op 19 september 1981 overleed Joke Smit. Anneke gaf aan het verzoek zich te voegen aan de zijde van vijf andere door Joke uitverkoren kistdraagsters geen gevolg, maar schreef wel voor het Amsterdamse universiteitsblad Folia een in memoriam: Joke Smit: De spanning tussen radicaliteit en reformisme. Over Joke's afscheidtoespraak tot de Amsterdamse gemeenteraad, waarbij zij in september 1971 aanwezig was geweest, schreef Anneke: 'Haar toespraak tegen de eerst grinnikende, later tot een doodse stilte verstijvende gemeenteraadsleden was een historisch moment: nooit eerder had een vrouw het gewaagd de seksuele grappenmakerij van politici te vergelijken met de pikstaanderij van de exhibitionist, die een kick krijgt door vrouwen angst en schaamte in te boezemen.'

Inmiddels zat Anneke ook in de Vrouwenkrantredactie. Het tienjarige bestaan van de Vrouwenkrant werd gevierd met de uitgave van Zusterschap en daarna, een coproductie van De Bonte Was en Vrouwenkrant (1982). Pauline Harmsen, die o.a. hoofdstuk 1 voor haar rekening nam, interviewde vrouwen over het begin van de krant en over de eerste jaren van het Vrouwenhuis. Ook Anneke kwam aan het woord, o.a. over de perikelen met Paarse September.

In dezelfde periode schreef Anneke tegen de versloming van de feministische pers: Vrouwenbladen, schop eens een rel. En, naar aanleiding van het overlijden van Anna Freud: Anna Freud en het moederschap.

In het najaar van 1983 kwam Lucy Kok op bezoek. Zij was een voormalig Bonte-Waslid en had zich voor honderd procent op haar rechtenstudie geworpen. Zo was ze het internationale verdrag ter uitbanning van alle vormen van racisme tegengekomen en ze kwam langs omdat ze vond dat de vrouwenkrant iets moesten ondernemen tegen de Centruumpartij. De vrouwen maakten een schriftelijke oproep aan wie ze maar kenden om hen te ondersteunen bij het, via advertenties, verspreiden van informatie over het verdrag plus een oproep aan de overheid om zich aan dat verdrag te houden. Dat was het begin van de advertentiecampagne Verbod Centruumpartij.

In het voorjaar van 1984 ging Anneke uit de redactie van de Vrouwenkrant. Ze koos voor een soort sabbatical om haar werk te kunnen regelen en vertrok voor een aantal maanden naar de Dordogne. Anneke ging aan de slag met "de studiën over de eigendom" en met een, daaraan gerelateerde bestudering van het werk van Freud.

Veel van de hierboven, vanaf 1981, genoemde artikelen werden gebundeld voor *Tegennatuurlijk* dat in 1985 bij De Bonte Was uitkwam.

Toen *Tegennatuurlijk* uitkwam – tegelijk met Sjuul Deckwitz' geestige bundel over het lesbobestaan: *Niet wachten op ontspanning* – was de Vrouwenkrantredactie al opgehouden met de krant, niet uit vrees voor Annekes overgangsdreigementen, maar vanwege het gebrek aan welk soort reactie van lezeressen dan ook. Hetzelfde soort desinteresse viel *Tegennatuurlijk* ten deel. Het kreeg weliswaar een juichende recensie van Meindert Fennema, maar daar bleef het zo ongeveer bij. Meer dan dertienhonderd exemplaren werden dan ook niet verkocht.

Op de universiteit werd in die tijd geen middel geschuwd om iedereen die in de buurt van de vijftig jaar óf ouder was te verwijderen (overigens wel met een riant wachtgeldregeling). Anneke wilde niet weg, maar het kostte veel tijd en energie om de aanvallen te weren. Uiteindelijk heeft ze maar een button van *Vrouwen Tegen Seksueel Geweld* opgedaan: *Als een meisje nee zegt bedoelt ze nee!*

Ondertussen ging ook nog Simone de Beauvoir dood. Anneke schreef voor Katijf een memoriam in 1986.

Voor het literair-feministische tijdschrift *Surplus* schreef ze over een andere "erflaatster": Valerie Solanas, de vrouw die in 1968 met haar SCUM-manifest én met het neerschieten van Andy Warhol voor zoveel beroering had gezorgd. De blijvende waarde van Solanas, aldus Anneke, in *Het schuim der Natie* (1987), 'ligt in haar pleidooi voor mannenhaat. Feminisme zonder mannenhaat leidt immers tot vrouwenstudies of erger' (...)

Dat het met de mannenhaat niet zo goed ging, bleek uit het gebrek aan vrouwenbewegingsbelangstelling voor de mogelijkheden die de Wet Gelijke Behandeling M/V bood: het discrimineren van mannen op de arbeidsmarkt of, anders gezegd, het verhelpen van de achterstand van vrouwen en migrantenmannen op de arbeidsmarkt door toepassing van positieve actie, ofwel positieve discriminatie.

Foto: Portret van Anneke van Baalen op een borrel van uitgeverij De Bonte Was naar aanleiding van het verschijnen van 'Geschiedenis van de vrouwent toekomst',

Overheid radicaler dan de vrouwenbeweging? schreef Anneke in 1987 voor Katijf. Voor Nemesis schreef ze in hetzelfde jaar: *Positieve discriminatie, een carnavaleske eis*. Ik citeer:

Positieve discriminatie, dat wil zeggen discriminatie van mannen c.q. witten, is een te mooi onderwerp om door de overheid te laten verpesten en er is zeker enthousiasme voor te wekken. In de tijd van het Voorontwerp voor een wet gelijke behandeling protesteerden 140 vrouwengroepen, in een paar dagen bijeengebeld, tegen dat ontwerp 'voorzover het de strekking heeft discriminatie op grond van geslacht te verbieden. Het beëindigen van de achterstelling ('discriminatie') van vrouwen is immers niet denkbaar zonder achterstelling ('discriminatie') van mannen.' Dat was al een aardige stap op weg naar de oprichting van de Vereniging Voor Mannendiscriminatie, de VVM, als oplossing van het in MVM altijd als zorgelijk ervaren probleem dat daar de M maar voorop bleef staan.

Het lukte niet om in 1989 een vereniging voor positieve discriminatie van de grond te krijgen. Wel lukte het, tussen 1988 en 1992, om met ludieke acties van het *Positieve Ingriep Kollektief*, ofwel *Posinkol*, zo nu en dan (pers) aandacht te krijgen voor de zoveelste mannenvoortrekkerij, maar dat zette verder, zoals Anneke het formuleerde "geen zoden aan de veranderdijk".

In 1988 hief MVM zich feestelijk op, wat Anneke inspireerde tot de artikelen *Adieu MVM* en *Moeder heeft de paraplu ingeklapt*.

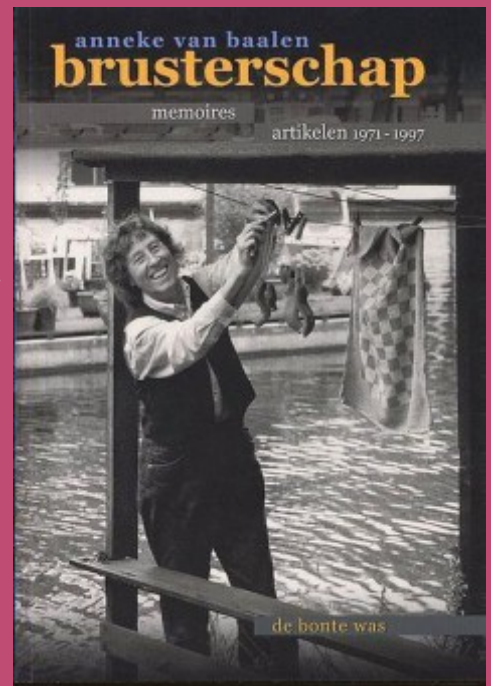
In *Beweging en ouderdom* legde Anneke in 1991 uit hoe het mogelijk is dat de vrouwenbeweging zo jong gestorven is, terwijl vrouwen steeds ouder worden en pleitte ze voor een andere aanpak in een volgende golf.

Met een twintigtal vrouwen debatteerde ze in hetzelfde jaar over de constructieve en destructieve effecten van het postmodernisme op de links-feministische theorievorming en praktijk. In de door de Bonte Was geproduceerde congresreader leverde Anneke in haar geniale artikel *Konsept de "missing link"* tussen Freud aan de ene kant en Marx en Engels aan de andere kant, door zich de vraag te stellen hoe het komt dat de kapitalistische verhoudingen zo moeilijk tot bewustzijn zijn te brengen en waarom dat bewustzijn voor mannen en vrouwen verschillend uitpakt.

Toen ze dat artikel schreef was ze al hard bezig aan haar proefschrift bezig. Het vorige, over de onrechtmatige overheidsdaad, was door de drukte van het begin van de tweede golf niet afgekomen, maar nu stond haar niets wat ook nog maar leek op feministische drukte haar in de weg. De enige druk die uitgeoefend werd, kwam van de universiteit zelf. Op 11 april 1994 promoveerde ze op het proefschrift *Hidden Masculinity, Max Weber's historical sociology of bureaucracy*.

Toen de vrouwenbeweging begon af te takelen werd mijn leven eigenlijk alsmäär succesvoller. Nadat het eerste Bonte-Was-collectief ingestort was - al die trendsetters wisten in 1977 al dat het afgelopen was met de feministische mode - kon ik eindelijk mijn levenswerk gaan schrijven. Daarna waren de staking tegen de abortuswet en het werk voor de Vrouwenkrant nog vermoeiend, maar ook daaraan kwam een natuurlijk einde. Vervolgens hebben we nog een paar jaar ludieke acties gevoerd betreffende de kwaliteit die onder professoren hangt, wat wel geen overwinning was voor het feminisme, maar wel voor onszelf - vroeger zouden we nooit als potloodventers op het Spui hebben durven staan.

Nu wij niemand meer kunnen vinden die nog met bloemen of lakens wil gooien zijn wij gewoon yuppen, of, als je mijn leeftijd meerekent, deeltijd-VUTters. Na werktijd hebben we overal tijd voor, je kunt het zo gek niet bedenken. We schilderen zelfs, met olieverf. Was dat niet wat we al die tijd gewild hadden?

In 1996 schreef Anneke, tussen de bedrijven door, met veel plezier aan haar Memoires.

Eind oktober van hetzelfde jaar werd haar gevraagd mee te komen doen met *Vrouwen Tegen Uitzetting*. Dat was (en is) een actiegroep die vrouwelijke vluchtelingen zichtbaar en hoorbaar wilde maken en hun bestaan in de asielzoekerscentra en in de procedure wilde verbeteren. Anneke deed, deels samen met Andrée van Es, veel van het inhoudelijke en organisatorische voorbereidende werk voor een gesprek waarvoor de toenmalige staatssecretaris Schmitz, VTU had uitgenodigd en dat op 7 april 1997 plaatsvond. Ondertussen en daarna werkte ze, op verzoek van het *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*, aan een artikel over (de beeldvorming over) vluchtelingen: *Asiel in wonderland, de patriarchalisering van vluchtelingen*.

Toen Anneke dat artikel na de zomervakantie had ingeleverd, moest ze meteen aan de slag voor een VTU-actie tijdens een hoorzitting over Iran, op 20 oktober. Dat was heel zwaar werk en het was dan ook niet verbazingwekkend dat Anneke na die actie vreselijk uitgeput was. Het ging alleen niet over. Ze werd almaar zieker en toen na een maand de diagnose kwam, explosief uitgezaaide kanker, was het duidelijk dat ze nooit meer beter zou worden. Anneke overleed op 1 december 1997.

Volkskrant 3/12/97

BINNENLAND

POSTUUM

Feministe behield drang tot actie

Anneke van Baalen was een pessimist, maar geloofde ooit in het feminisme. 'De vrouwenbeweging had zo'n succes dat zelfs ik dacht: wie weet.' De laatste jaren werd het tot haar verdriet een club waar niemand bij wilde horen.

ANNEKE van Baalen (60), een van de voorvrouwen van het feminisme, is maandag in haar woonplaats Amsterdam plotseling overleden. Zij werd voor het eerst actief bij de actiegroep Man Vrouw Maatschappij. 'Ik was wetenschappelijk medewerker en ik voedde kinderen op. Ik werd daar helemaal verkrampd en verstaard van, ik kon mijn kakken niet meer van elkaar krijgen. Ik dacht, ik moet iets doen.'

Ze vulde een oproep in van de toen nog beschaafde actiegroep voor de emancipatie van de vrouw. De oproep bleef weken op de schoorsteen staan. 'Ik dacht: als ik het instuur, hang ik.'

Ze hing. In rap tempo radicaliseerde Van Baalen. Ze verliedde de vrouwen bij Man Vrouw Maatschappij 'om alleen met vrouwen uit te zoeken of wij onderdrukt werden'. Die gesprekken leidden tot de eerste praatgroep, het radicaal feminisme en haar scheiding. Ze heeft wel altijd de naam van haar man gehouden. 'Die had ik tenminste nog zelf uitgekozen.'

Samen met haar partner Marijke

Anneke van Baalen

FOTO HESTER DOOVE

Ekelschot verzamelde Van Baalen een groep actieve vrouwen om zich heen. Zij verzetten zich tegen het zeuren over het eigen leed, maar stonden op de bres voor vrouwen met een lage sociaal-economische positie. Op oudejaarsavond 1973 richtte Van Baalen, samen met drie anderen, de 'feministische uitgeverij de Bonte Was' op. Het doel was het Amsterdamse radicaal feminisme te exporteren naar de provincie.

Toen de beweging op haar hoogtepunt was, en actievoerders van het eerste uur als Hedy d'Ancona macht kregen, begon volgens Van Baalen de ondergang. Met de begerde plaats op de politieke agenda begon de inkapseling. 'Van alle kanten werden subsidies ons aangeboden. Of we alsjeblieft 20 duizend gulden wilden aanpakken.'

Later heeft ze zich wel eens afgevraagd wat de tweede feministische golf eigenlijk heeft opgeleverd. 'Achteraf gezien heeft de vrouwenbeweging gewoon de werkgevers in de kaart gespeeld. Wij hebben grote groepen vrouwen geschikt gemaakt voor kleine baantjes.'

Van Baalen heeft altijd geprobeerd haar activisme te verbinden met haar werk als wetenschappelijk medewerker (politicologie) aan de Universiteit van Amsterdam. Drie jaar geleden promoveerde ze op een dissertatie over *Hidden Masculinity*, waarin zij onderzoekt hoe het komt dat vrouwen nog altijd niet evenredig zijn vertegenwoordigd op hoge posities in de maatschappij.

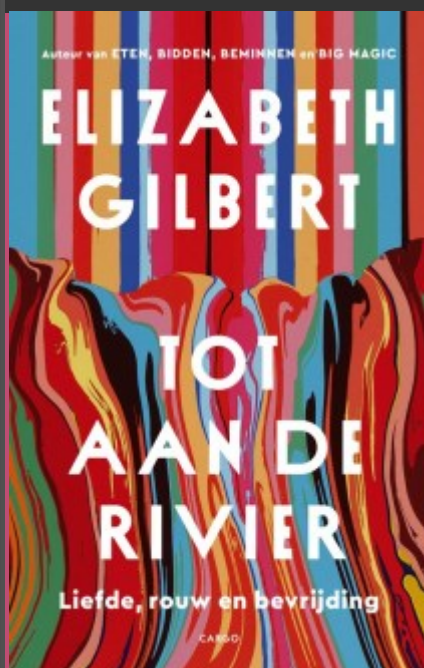
Van Baalen werd door mensen die haar niet goed kenden vaak afgeschilderd als een dogmatische activist die altijd en eeuwig doordramde. Wie haar leerde kennen, was verbaasd over haar humor, moed en het vermogen haar eigen leven te relativeren. Vorige week verklaarde zij in de *Volkskrant* dat er weinig waardering is voor oude vrouwen en al helemaal niet voor oude feministen.

Maar de drang om iets te veranderen bleef. Met Ekelschot broedde zij alweer op een nieuwe actie. 'Reken maar dat er onder vrouwen veel onbehagen is, vooral op het werk. We denken steeds vaker: we moeten het maar weer eens opschrijven. Die onvrede bundelen in een soort boekje. De werktitel hebben we al: "wat doen al die mannen hier?"'

Xandra van Gelder

VOOR JOU GELEZEN

Boeken die ons boeiden!

Tot aan de rivier is het verhaal over de vriendschap, liefde, verslaving en herstel daarvan van Elizabeth Gilbert en Rayya Elias. Vanaf hun kennismaking tot ver na het overlijden van Rayya waarin ruimte kwam voor het herstel van Elizabeth.

Elizabeth Gilbert ontmoet Rayya in 2000 in New York, ze knipt het haar van Elizabeth. Ze raken bevriend, en trekken steeds meer samen op, Rayya trekt bij haar in. Elizabeth valt als een blok voor Rayya's grenzeloze eerlijkheid, waardoor ze met iedereen contact maakt. Maar pas als bij Rayya ongeneeslijke leverkanker wordt vastgesteld, uiten ze hun liefde voor elkaar.

Wat volgt is het verslag van een destructieve liefde tussen twee mensen die beiden kampen met een verslaving. Elizabeth ontdekt dat ze verslaafd is aan liefde en seks, aan eindeloze aandacht van anderen. 'Codependentie' noemen we dat. Dat Rayya als reactie op haar kankerdiagnose terugvalt in haar drugsverslaving en Elizabeth al haar wensen en nukken wil bevredigen zorgt voor een giftige cocktail, met alle gevolgen van dien.

Het verhaal van *Tot aan de rivier* lag al vast, het is namelijk een waargebeurd verhaal. Maar waar wel keuzes in gemaakt kunnen worden is de manier waar-

op een verhaal verteld wordt. Elizabeth Gilbert heeft ervoor gekozen om *Tot aan de rivier* in een dagboekvorm te beschrijven waarin je mee kunt lezen hoe zij haar tijd met en na Rayya heeft beleefd, zowel de mooie als de verschrikkelijke dingen. Dat maakt dat *Tot aan de rivier* geen gemakkelijk weglesboek is, maar rauw en eerlijk is en dus ook veel emoties kan oproepen bij de lezer. Zowel positieve als negatieve emoties, van blijdschap en warmte tot boosheid, verdriet en irritatie. Dit maakt *Tot aan de rivier* ook geen gemakkelijk boek om te lezen.

Typerende zin

'Hoe waren Rayya en ik zover gekomen dat we ons in ons appartement hadden verschanst met duizenden dollars aan cocaïne, waarvan zij een groot deel in haar hals spoot en die ik, ongelooflijk genoeg, helemaal betaalde?'

Opvallend element

'Er zijn niet veel vrouwen die openlijk durven toe te geven dat ze verslaafd zijn aan seks en liefde, want dat klinkt behoorlijk stom', schrijft Elizabeth Gilbert. 'Mijn verslaving manifesteert zich als een oprechte, maar intens misplaatste overtuiging dat iemand buiten mijzelf op wonderbaarlijke wijze in staat zal zijn om mij van binnen te genezen – en er daarmee eindelijk voor zal zorgen dat ik me veilig, gekoesterd en heel zal voelen.'

De schrijfstijl van Elizabeth Gilbert is in *Tot aan de rivier* zoals we van haar kennen: toegankelijk en gemakkelijk leesbaar. Ondanks dat ze vertelt over een zwaar thema en daarin de lezer laat meekijken in haar zwaarste en donkerste momenten van haar leven maakt ze het met haar schrijfstijl wel mogelijk om hierin mee te kijken en het voor zover mogelijk een beetje te begrijpen.

Ik heb het boek verslonden.

Tot aan de rivier | Elizabeth Gilbert | Uitgeverij Cargo | september 2025
Paperback | 448 pagina's | ISBN 9789403189116 | € 24,99
Ook verkrijgbaar als e-book € 14,99

DE GESCHIEDENIS VAN DE TRUT

Speelde cruciale rol in de Amsterdamse en Nederlandse LHBTQIA+ gemeenschap

De niet-commerciële queer discotheek De Trut is eind 1985 begonnen in het destijds gekraakte Tetterodecomplex in Amsterdam.

Op 17 oktober 1981 word het leegstaande Tetterodecomplex aan de Bilderdijkstraat in Amsterdam gekraakt. De voormalige lettergieterij en fabriek voor drukkerijmachines, waar vanaf 1903 honderden Amsterdammers hadden gewerkt, staat dan op de nominatie om gesloopt te worden. Het zwaar verwaarloosde complex van drie hoge gebouwen beslaat de breedte van een compleet huizenblok.

Er werd een convenant gesloten met de eigenaar van het pand op basis waarvan de krakers mochten blijven, mits zij de binnenkant van het complex zouden opknappen. Onder de naam De Rode Tetter groeide het gebouw in de jaren tachtig en negentig uit tot een gemeenschap van enkele honderden mensen.

Niet lang nadat de krakers er zijn ingetrokken ontstaat de krakersdisco Flux in de kelder waar vroeger het lettermagazijn was.

De initiatiefnemers van De Trut waren in het begin van de jaren tachtig allemaal op de een of andere wijze betrokken bij de potten- en flikkerstrijd en waren of voelden zich daarnaast ook een onderdeel van de krakerscene. En alhoewel de Flux een krakersdisco was waren ook veel potten en flikkers vaste bezoekers. Het gemis van een eigen plek werd voor deze groep queers in de Flux steeds duidelijker, men wilde een eigen veilige plek hebben om als pot en flikker samen te kunnen dansen en zichzelf te zijn in een omgeving waar een potten en flikkercultuur doorslaggevend is. De vrijwilligers van de Flux stonden positief tegenover de ideeën voor zo'n plek en stelden de ruimte en het inventaris van de Flux ter beschikking voor het nieuwe initiatief.

Op 8 december 1985 was de eerste Trutavond een feit. Na enige tijd is de Flux opgehouden te bestaan en is alleen De Trut als een niet commercieel feest doorgegaan. Het concept van De Trut was (en is nog steeds) anders dan de gangbare clubs: lage entreprijs, betaalbare drankjes, en een expliciete afkeer van commercie en exclusiviteit. De club werd een plek waar iedereen zich welkom kon voelen, zonder discriminatie of druk om te consumeren.

Vanaf het begin is De Trut, gevestigd in een kelder aan de Bilderdijkstraat in Amsterdam-West, een niet-commerciële, horizontale vereniging, die volledig door vrijwilligers wordt gerund. De opbrengsten van de feesten gaan niet naar winst, maar worden gebruikt om LHBTQIA+ initiatieven en activistische projecten te ondersteunen. Dit versterkte de reputatie van De Trut als een plek met een hart voor de gemeenschap.

De huisregels bepaalden niet alleen dat er geen foto's en video-opnamen gemaakt mogen worden (ter bescherming van mensen die nog niet uit de kast zijn), maar vanaf de opkomst van de mobiele telefoon ook dat er geen gebruik gemaakt mag worden van die 'mobieltjes'. Het daarmee bellen, versturen van sms-berichten en gebruikmaken van sociale media zou ten koste gaan van de gezelligheid, veiligheid en privacy van de bezoekers.

Omdat De Trut in de eerste plaats bedoeld is voor mensen die zich queer (LHBTQIA+) noemen, is ten onrechte het beeld ontstaan dat hetero's er niet in zouden mogen. Zij mogen naar binnen, mits zij daar geen "hinderlijk heteroseksueel gedrag" vertonen. De veiligheid en privacy van de queer bezoekers staat altijd voorop.

DE GESCHIEDENIS VAN DE TRUT

Speelde cruciale rol in de Amsterdamse en Nederlandse LHBTQIA+ gemeenschap

De Trut heeft een cruciale rol gespeeld in de Amsterdamse en Nederlandse LHBTQIA+ gemeenschap. Het was en is een veilige haven in een tijd waarin acceptatie nog lang niet vanzelfsprekend was en is grotendeels bekend geworden door mond-tot-mondreclame. Het strikte deurbeleid, waarbij niet iedereen zomaar naar binnen kan, zorgde ervoor dat de sfeer beschermd bleef en mensen zich veilig voelden. De unieke sfeer, de muziek en het gevoel van saamhorigheid zorgden ervoor dat het feest op de zondagavond snel populair werd.

De Trut staat bekend om haar alternatieve en underground sfeer. Het is geen doorsnee discotheek, maar een plek met een rauw randje en een sterke doe-het-zelfmentaliteit, waar iedereen uit de LHBTQIA+ gemeenschap welkom is, ongeacht gender, afkomst of achtergrond.

In 2009 ontstond enige commotie toen De Trut liet aankondigen dat de zaak door de weinig populaire horecamagnaat Sjoerd Kooistra zou worden omgebouwd tot een commerciële club, de 'CELLAR'. Achteraf bleek dit een zorgvuldig geregisseerde stunt te zijn geweest om een nieuwe generatie bezoekers duidelijk te maken waar De Trut precies voor staat, namelijk een door vrijwilligers gerunde queer discotheek, waarbij de winst naar goede doelen gaat.

De Trut is meer dan een “discotheek”; het is een culturele en maatschappelijke instelling die al veertig jaar een belangrijke plek inneemt binnen de queer-gemeenschap in Amsterdam. Ze heeft door de jaren heen haar unieke karakter behouden en blijft een belangrijke ontmoetingsplaats voor mensen die op zoek zijn naar een alternatieve en inclusieve uitgaansgelegenheid.

Inmiddels hebben alle gebouwen (en sommige Trutvrijwilligers) van woon-werkpand Tetterode de status van rijksmonument.

Geopend op zondagavond van 22.00 tot 03.00 uur.
Het Trutfeest vind je op de Bilderdijkstraat 165 E te Amsterdam.

VOOR JOU GEGETEN

KAdEcafé, Amersfoort

Onlangs was ik weer eens met een vriendin bij KAdEcafé. Dit trendy restaurant is een van mijn favoriete lunchrestaurants in Amersfoort. Ik kom er zeer regelmatig.

Het restaurant is ingericht door Studio Makkink & Bey. Het kunstenaarscollectief assume vivid astro focus (avaf) heeft in opdracht het KAdEcafé omgevormd tot een kleurrijk kunstwerk. Op de muren en op het plafond is een behang aangebracht wat speciaal voor deze plek is ontworpen 'antes vulgar agora fi no' (betekenis: before vulgar now chic). Als je de foto's ziet zul je denken dat het heel druk is en je er misschien door afgeleid wordt, maar dat is niet zo. Het is een heerlijke plek voor een goede cappuccino/koffie of thee, met of zonder taart.

Tijdens lunchuren is er een goede wisselende lunchkaart met voor elk wat wils. Er worden zoveel mogelijk streekproducten en biologische producten gebruikt.

Mijn tafeldame koos een courgettesoep, ik ging voor de kool-kerrie-kossoep. We namen daarna allebei een tosti kaas. En dat is een waar feestmaal. Geen enkele tosti, die je waar dan ook besteld, is ermee te vergelijken. Ik dronk er een latte macchiato bij, mijn tafeldame nam een lekkere rooibosthee.

Je kunt er ook borrelen, dat deed ik nog nooit. Maar wie weet is het heel lekker. Zodra het weer het toelaat kun je ook kiezen voor een plaats op het terras.

KAdEcafé is 7 dagen per week geopend van 09:30 – 17:00uur.

Je vindt dit restaurant aan het Eemplein 75 in Amersfoort.
Telefoon: 033 205 0701

POWERVROUWEN

Aafke Vlaanderen Oldenzeel

Amalia van Solms, de naam klinkt als een echo uit de Gouden Eeuw, maar wie beter kijkt, ziet geen verstilde historische figuur in een stijve kraag. Nee, Amalia was een powervrouw avant la lettre, een strategische meester en een vrouw die haar tijd ver vooruit was. In een samenleving waarin vrouwen officieel weinig te zeggen hadden, vond zij ruimte, maakte zij ruimte, en vulde die met indrukwekkende daadkracht.

Amalia van Solms-Braunfels werd op 31 augustus 1602 geboren als dochter van Johan Albrecht I van Solms-Braunfels (de oudste zoon van Elisabeth van Nassau, een zuster van Willem van Oranje) en Agnes van Sayn-Wittgenstein. Haar jeugd bracht zij door op het Slot Braunfels aan de Lahn. Zij was een kleindochter van Koenraad van Solms (1540-1592) en Elisabeth van Nassau (1542-1603) van vaderszijde en Lodewijk I van Sayn-Wittgenstein (1532-1605) en Elisabeth van Solms-Laubach (1549-1599) van moederszijde.

Amalia belandde door ingewikkelde politieke omstandigheden aan verschillende Europese hoven voordat ze in Den Haag haar meest invloedrijke jaren beleefde. Als hofdame van Elizabeth Stuart, de 'Winterkoningin', leerde ze het politieke schaakspel kennen. En zoals iedere goede schaker: ze keek, ze observeerde, ze begreep. Dat maakte haar klaar voor de rol die haar leven zou bepalen: die van echtgenote van Frederik Hendrik, prins van Oranje en stadhouder.

Wie denkt dat Amalia zich tevreden stelde met een rol aan de zijlijn, vergist zich. Frederik Hendrik werd niet voor niets 'De Stedendwinger' genoemd, maar achter de schermen was Amalia minstens zo'n kracht. Ze onderhandelde, bemiddelde en stuurde aan. Diplomaten noteerden haar woorden alsof ze officiële instructies waren. In een tijd waarin politiek een mannenzaak was, wist zij als geen ander invloed uit te oefenen zonder dat iemand haar formeel een zetel had toegekend. Dat is niet alleen slim; dat is pure strategische genialiteit.

Maar Amalia's powervrouw-status reikte verder dan politiek. Ze begreep beeldvorming, iets wat moderne spindoc-tors haar nog kunnen nazeggen. Onder haar leiding werd het hof van Oranje een plek van internationale allure. Zij transformeerde paleizen, stimuleerde kunst en cultuur en maakte van de Oranjes een dynastie die niet alleen regeerde, maar ook schitterde. Het Mauritshuis, Huis ten Bosch, en talloze portretten van hofschilder Gerard van Honthorst dragen haar stempel. Ze wist: macht is niet alleen wat je doet, maar ook hoe je gezien wordt.

En dan was er haar rol als moeder. Maar niet het zoetsappige beeld van de zorgzame vorstin – Amalia was manager van een dynastiek project. Ze organiseerde strategische huwelijken voor haar kinderen alsof ze een internationaal alliantienetwerk bouwde, wat in essentie precies is wat ze deed. Elke verbintenis was een zet op het bord van Europa. Ze speelde het spel met succes: de Oranjes klommen steeds hoger op de ladder van macht en prestige.

Toch is Amalia van Solms geen icoon dat we massaal op T-shirts drukken of in schoolboeken centraal stellen. En dat is zonde. Want ze laat precies zien dat invloed niet altijd formeel hoeft te zijn om enorm te zijn. Ze bewijst dat een vrouw in een wereld die haar grenzen oplegt, diezelfde grenzen kan verleggen. Met intelligentie, flair en een feilloos gevoel voor timing.

Van Amalia van Solms werd zelfs gezegd: 'eerst zorgen dat je bij haar in een goed blaadje komt. Dan kom je wel bij de man terecht'. Die reputatie had ze. Ze werd ook overal bij betrokken.

POWERVROUWEN

Aafke Vlaanderen Oldenzeel

Misschien is het tijd dat we Amalia opnieuw bekijken. Niet als bijfiguur in de geschiedenis van de mannen die regeerden, maar als architect van een dynastie en curator van een cultureel tijdperk. Een powervrouw pur sang. Een vrouw die, eeuwen voordat het woord bestond, al precies belichaamde waar empowerment over gaat. Zou onze kroonprinses Amalia kracht en inspiratie halen uit haar naamgenoot?

Hoe ze op elkaar lijken (in rol, niet per se in karakter)

1. Ze groeien beiden op in een wereld vol verwachtingen

Amalia van Solms bewoog zich aan een hof waar diplomatie, zichtbaarheid en strategie haar dagelijks werk waren. Kroonprinses Amalia groeit op onder het vergrootglas van media, traditie en staatszaken. Hoewel de context totaal anders is, delen ze het gevoel dat hun leven vanaf het begin verweven is met publieke verantwoordelijkheid.

2. Een bewustzijn van representatie

Amalia van Solms begreep de kracht van beeldvorming: kunst, etiquette, ceremonie, alles droeg bij aan macht en invloed.

Ook de moderne Amalia spreekt openlijk over het gewicht van het ambt, over representatie en over het zoeken naar balans tussen plicht en eigenheid. Dat bewustzijn lijkt dus wel een overeenkomst in *houding*, niet per se in karakter.

3. Beide vrouwen tonen veerkracht

Van Solms moest meerdere politieke crises doorstaan en wist telkens haar positie te versterken.

Kroonprinses Amalia heeft in haar jonge leven al publiek moeilijke situaties meegemaakt, zoals veiligheidsdreigingen die invloed hadden op haar vrijheid. De manier waarop ze daarover spreekt, open, maar beheerst, wijst op innerlijke kracht.

POWERVROUWEN

Aafke Vlaanderen Oldenzeel

Misschien is het tijd dat we Amalia opnieuw bekijken. Niet als bijfiguur in de geschiedenis van de mannen die regeerden, maar als architect van een dynastie en curator van een cultureel tijdperk. Een powervrouw pur sang. Een vrouw die, eeuwen voordat het woord bestond, al precies belichaamde waar empowerment over gaat. Zou onze kroonprinses Amalia kracht en inspiratie halen uit haar naamgenoot?

Waarin verschillen ze (en dat is belangrijk!)

1. Hun wereld is onvergelijkbaar

Amalia van Solms opereerde in een tijd waarin macht werd bevochten, verbonden en geconstrueerd via huwelijken en diplomatie.

Kroonprinses Amalia groeit op in een constitutionele monarchie waarin haar rol vooral ceremonieel, verbindend en publiek is.

2. Karakterinformatie is asymmetrisch

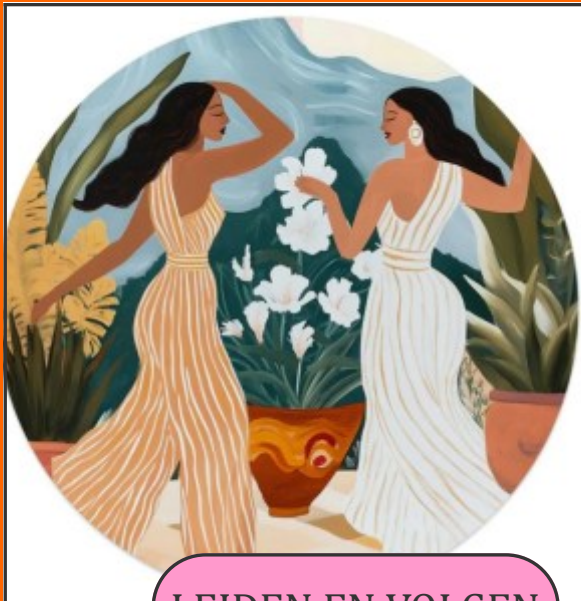
Van Solms kennen we via brieven, memoires van tijdgenoten en historische reconstructies.

Van Amalia der Nederlanden horen we wat zij zelf wil delen, en dat is terecht beperkt.

We kunnen niet zeggen dat ze qua karakter op elkaar lijken, maar we kunnen wel stellen dat:

- ♥ beide vrouwen (elk in hun eigen eeuw) opgroeien in een omgeving waar leiderschap, representatie en publieke verantwoordelijkheid centraal staan;
- ♥ beiden een zekere kracht tonen in het omgaan met die druk;
- ♥ en beiden een rol dragen die groter is dan zijzelf.

LEIDEN EN VOLGEN

Kort verhaal Anne Keen

Leiden en volgen

Lotte en Mira stonden samen voor de grote glazen deur van Dansstudio Primavera. Binnen klonk een mix van gelach, schuivende schoenen en een opgewekte salsa-beat. Het rook er naar vernis, nieuw begin en een vleugje zenuwen. 'Ben je er klaar voor?' vroeg Mira, haar hand grijpend alsof ze een touwtje vasthield dat ze nooit meer wilde laten schieten.

'Absoluut niet,' grinnikte Lotte. 'Maar we gaan toch.' Ze duwden de deur open.

Binnen stond een groepjes heterokoppels die al leken te weten wat ze deden: voeten klaar in startpositie, handen in klassieke ballroomhouding. Een vriendelijke vrouw met een knot en fuchsia sneakers liep meteen op hen af.

'Welkom! Jullie zijn nieuw?'

'Ja,' zei Lotte. 'En we dansen graag samen. Als dat oké is?' Er gleed geen spoor van twijfel over het gezicht van de vrouw. 'Natuurlijk is dat oké! Liefde danst op alle manieren.' Ze knipoogde. 'Ik ben Saskia, jullie docente.'

De muziek startte opnieuw—een rustige cha-cha. De rest van de groep probeerde de basispas. Er werd gegniffeld, vooral door de mannen die ontdekten dat ritme niet te koop was bij de bouwmarkt.

Lotte en Mira stonden tegenover elkaar, handen verbonden, voeten licht.

'Links, rechts, terug... toch?' mompelde Mira.

'Als jij maar niet op mijn tenen gaat staan,' grapte Lotte.

De eerste tien minuten waren een chaos: ze draaiden op het verkeerde moment, botsten bijna tegen een koppel aan, en Lotte struikelde zo charmant mogelijk over een denkbeeldige lijn op de vloer.

Maar terwijl ze oefenden, begon er iets te verschuiven. De muziek werd een rivier waar ze samen doorheen gleden. Lotte voelde hoe Mira ontspande, hoe hun passen synchroon werden. De rest van de groep keek af en toe nieuwsgierig naar hen—sommigen met een glimlach, één stel zelfs met bewondering.

'Jullie hebben écht gevoel voor ritme,' zei Saskia tijdens een korte pauze. 'En jullie ondersteunen elkaar zo mooi. Dat zouden meer koppels mogen doen.' Ze keek even omzichtig naar een heteropaar dat precies op dat moment ruziede over wie er 'te veel leidde.'

Tegen het einde van de les kwam er een groepsdans waarin elke koppel een eigen draai mocht improviseren.

Lotte trok Mira dichterbij, fluisterde: 'Durf je?'

Mira knikte.

Ze deden een eenvoudige maar vloeiende spin, niets spectaculairs, maar wel zo harmonieus dat de mensen om hen heen een klein klapje gaven. Lotte voelde haar wangen warm worden, van trots, van liefde.

Toen de muziek stopte, gaf Saskia hen een brede glimlach. 'Jullie twee,' zei ze, 'maken de dansvloer mooier. Tot volgende week?'

'Zeker,' zeiden ze tegelijk.

Buiten, in de koele avondlucht, pakte Mira Lotte's hand opnieuw.

'Wie had gedacht dat we dit zouden doen in een heteroschool?'

'Wie had gedacht dat we het zo leuk zouden vinden?'

Ze liepen weg, hun passen nog steeds in hetzelfde ritme.

De tweede dansles begon al een stuk drukker dan de eerste. Er waren nieuwe stellen bijgekomen, en tussen alle pratende mensen door hing een voelbare energie, een mengeling van opwinding, competitiedrang en onzekerheid.

Lotte en Mira kwamen hand in hand binnen, maar zodra ze de studio betraden, voelde Mira hoe Lotte's vingers iets sneller bewogen. Een nerveus tikje.

'Je bent gespannen,' fluisterde Mira.

'Dat is omdat Saskia gisteren mailde dat we vanavond een 'rolwissel-oefening' gaan doen. En je weet hoe ik ben met improvisatie: ik improviseer liever niet.'

'Komt goed,' zei Mira. 'Ik leid wel. Zoals altijd.'

'Nou, dat is dan precies waar de oefening over gaat.'

Ze grijsden beiden, maar toch bleef de spanning in de lucht hangen.

Saskia klapte in haar handen en iedereen kwam in een halve kring staan. 'Vanavond,' zei ze, 'hebben we een gastdocent. Iemand die de kunst van partnerdans ziet als iets dat niets met gender te maken heeft.' Ze draaide zich om. In de deuropening stond een elegante persoon met een korte, zilvergrijze kuif en een houding die iets magnetisch had.

'Dit is Robin,' zei Saskia. 'Een van de beste improvisatie-dansers van het land.'

Robin groette de groep, maar hun blik bleef net iets langer hangen bij Lotte en Mira. Een onuitgesproken nieuwsgierigheid. 'Ik hoorde dat we hier koppels hebben die het traditionele dansplaatje een beetje opfrissen. Dat belooft wat.'

Lotte tikte Mira zachtjes aan. 'We worden bekeken.'

'Misschien omdat je schattig zenuwachtig bent,' fluisterde Mira terug.

'Misschien omdat jij zo charmant doet!'

'Meisje, ik sta gewoon stil.'

Saskia en Robin demonstreerden de opdracht: één partner leidt, de ander volgt blindelings, letterlijk. Met gesloten ogen moest de volger vertrouwen op subtiele signalen, lichaamsgewicht, ademritme.

'Het is veilig,' zei Robin terwijl ze hen geruststellend aankeken. 'Maar het wordt intens. Dansen is soms echter dan praten.'

Lotte slikte.

Mira zag het, kneep even in haar hand. 'Wil je dat ik eerst volg? Dan kun je zien hoe het moet.'

Maar Lotte schudde haar hoofd. 'Nee. Ik wil het proberen. Ik vertrouw je.'

Ze deed haar ogen dicht.

Mira legde voorzichtig haar hand op Lotte's rug, precies op die plek waar ze wist dat Lotte gevoelig was voor aanraking, niet romantisch, maar fysiek alert. Een minieme druk: links... terug... draaien...

Lotte volgde. Eerst aarzelend, haar voeten onzeker, haar adem schokkerig. Maar langzaam, na drie passen en een misstap die eindigde in een zacht lachje, begon ze te voelen in plaats van te kijken.

De muziek veranderde naar een nummer met een pulserend, spannend ritme.

Het voelde alsof de hele zaal wegviel.

Er was alleen nog Mira's hand. Haar warmte. Haar richting.

Toen de oefening klaar was, hoorde Lotte opeens applaus. Ze opende haar ogen en zag dat bijna de hele groep stond te kijken.

Robin stapte naar hen toe. 'Dat was sterk. Heel sterk. Jullie hebben een zeldzame connectie. Alsof je niet danst, maar communiceert.'

Mira glimlachte, maar Lotte voelde haar wangen rood worden. Complimenten van een professional, en nog voor publiek ook, haar hart bonsde ervan.

'Ik wil graag,' zei Robin zacht, 'dat jullie meedoen aan een kleine demonstratie straks. Niets spannends, gewoon laten zien hoe jullie schakelen tussen leiden en volgen.'

Lotte's ogen werden groot. 'Een demonstratie?'

Mira's ogen lichtten juist op. 'We doen het.'

Lotte draaide zich naar haar toe. 'Doen we?'

'Ja,' zei Mira. 'Dit is precies de uitdaging die ons beter maakt.'

Later die avond stond heel de groep in een cirkel. Robin zette een ander nummer op, minder romantisch, meer dramatisch, vol ritmische accenten.

'Begin maar,' zei Robin.

Mira leidde. Een rustige start.

Toen nam Lotte het over, onverwacht, maar vloeiend. De groep murmelde verrast.

Ze draaiden rondom elkaar, niet perfect, maar met een soort gedurfde kwetsbaarheid die bijna spannender was dan soepele techniek.

Ze stopten niet.

Ze doken in een improvisatie waarvan zelfs zij niet wisten waar die heen ging.

En toen, tijdens een spontaan gedraaide halve draai, raakte Lotte's voorhoofd zacht dat van Mira.

Het was geen kus.

Meer een onbedoelde, intens zachte botsing die zowel hun harten als hun pas even stopte.

Een seconde lag de zaal stil.

Toen barstte iedereen in applaus uit.

Buiten stonden ze onder een straatlamp die flakkerde alsof hij meedanst.

'Dat was... spannend,' zei Lotte.

'En mooi,' zei Mira.

'En doodeng,' voegde Lotte toe.

'En het ging geweldig,' zei Mira, die haar hand voorzichtig op Lotte's kaak legde. 'Als jij leidt, volg ik. Als jij valt, vang ik je. Het is dansen, toch?'

Lotte lachte, maar er zat een kleine trilling in. 'Hoe durfde ik dat net eigenlijk allemaal?'

'Omdat je me vertrouwde.'

'Altijd.'

Ze leunden kort tegen elkaar aan, terwijl uit de dansschool achter hen nog zachte muziek doorsijpelde.

Een ritme dat hun eigen hartslag volgde.

ROMANA VREDE

acteur, theatermaker en schrijver

Romana Vrede (Paramaribo, 24 oktober 1972) is een Nederlandse acteur, theatermaker en schrijver.

Romana werd geboren in Suriname en verhuisde op vierjarige leeftijd naar Nederland, waar het gezin in Rotterdam ging wonen. Ze is het vierde en jongste kind. Van vaderskant is Romana creools, van moederskant Zuid-Amerikaans.

Op haar zestiende sloot ze zich voor drie jaar aan bij de Jehova's getuigen.

Romana doorliep de Toneelschool Arnhem. Daarvoor studeerde ze twee jaar geschiedenis en sociologie.

Romana was verbonden aan het Onafhankelijk Toneel, waarvoor ze onder meer in de voorstellingen *Melanie Klein* en *Penelope* speelde. Ook speelde ze in voorstellingen van Compagnie Dakar, Bogaerdt/VanderSchoot, Bonheur, Theater Artemis en het Noord Nederlands Toneel. In 2016 maakte Vrede de voorstelling *Who's afraid of Charlie Stevens*, dat ging over haar eigen autistische zoon.

Vanaf 2016 maakte ze deel uit van het acteursensemble Het Nationale Toneel dat per 2017 opging in Het Nationale Theater. Romana kreeg bekendheid door haar rol in *The Nation*, dat werd geregisseerd door Eric de Vroedt.

In 2023 vertolkte Romana de door haar geschreven monoloog *Tijd zal ons leren* bij Het Nationale Theater.

In april 2024 kondigde Theater Rotterdam aan dat Romana vanaf 2025 deel zal uitmaken van de makerscommunity van Theater Rotterdam.

In 2022 maakte Romana haar regiedebuut bij Theater Rotterdam met de voorstelling *The story of Travis*, gebaseerd op het toneelstuk *A Raisin in the Sun* van Lorraine Hansberry.

A Raisin in the Sun werd voor het eerst opgevoerd in 1959 op Broadway. Het stuk gaat over een Afro-Amerikaanse familie in zuid-Chicago die bestaat uit Walter en Ruth Younger, hun zoon Travis, Walters moeder Lena (Mama) and Walters jongere zus Beneatha. De familie verhuist naar een "rijkere, witte buurt". In het stuk komen thema's aan bod als armoede, huisvestingsdiscriminatie en racisme.

Later zijn er twee toneelstukken geschreven die *A Raisin in the Sun* als uitgangspunt hadden: *Clybourne Park* (2010, door Bruce Norris) gaat over de witte familie die hun huis verkopen aan de Youngers, en vindt dus plaats vlak voor de gebeurtenissen in *A Raisin in the Sun* en ook vijftig jaar later. *Beneatha's Place* (2013, door Kwame Kwei-Armah) gaat verder na de gebeurtenissen in *A Raisin in the Sun* en heeft Beneatha als hoofdpersonage. De cyclus van drie toneelstukken wordt soms "The Raisin Cycle" genoemd. De cyclus is in Nederland opgevoerd door Well Made productions (Samora Bergtop en Ellen Tjon A Meeuw) tussen 2016 en 2019. Esther Duysker vertaalde de stukken voor deze Nederlandse productie.

ROMANA VREDE

acteur, theatermaker en schrijver

Duysker schreef *The story of Travis*, het regiedebuut van Romana, en een vervolg op de cyclus. In dit stuk is Travis het hoofdpersonage. Het speelt zich af in het heden, met flashbacks naar de tijd van de gebeurtenissen in *A Raisin in the Sun*. In het stuk acteren onder anderen Ruurt De Maesschalck (Travis als oude man in Nederland), Yamill Jones (Travis als jongen in Chicago), Howard Komproe (Walter), Ritzah Statia (Ruth), Joy Wielkens (Beneatha) en Jetty Mathurin (Mama). Ook de schrijfster van *A Raisin in the Sun*, Lorraine Hansberry, is een personage in het stuk, gespeeld door Dionne Verwey en Jennifer Muntslag speelt Nola, de kleindochter van Travis.

Romana had ook rollen in speelfilms en tv-series als Suzanne en de mannen, *Oom Henk*, *Afblijven*, TBS, *Moordvrouw*, *De eetclub* en *Kraaiennest*. In december 2017 was Romana te zien in de kerstspecial van het Human-improvisatieprogramma *De vloer op*. Op 29 juli 2018 was ze de eerste gast in het nieuwe seizoen van het tv-programma *Zomergasten*.

Daarnaast was Romana regelmatig als tafeldame te zien bij De Wereld Draait Door. Een van de redenen waarom ze naar eigen zeggen tafeldame wilde zijn, was dat ze als tafeldame aandacht kon vragen voor mensen met autisme. In december 2019 zond De Wereld Draait Door de documentaire *Dit is de leven* uit. Deze documentaire gaat over Romana's zoon, die non-verbaal en autistisch is. In juni 2021 vertolkte ze de rol van conector in de Videoland-serie *Follow de SOA*.

In 2023 speelde Romana in de televisieserie *Santos*. In juli 2025 vertolkte ze de rol van Daphne de Koning in de Netflix-film *Bad Boas*.

In maart 2020 kwam Romana's debuutroman *De nobele autist* uit, waarin ze zich richt tot haar zoon en schrijft over zijn leven. In de voetnoten reageert haar zoon fictief op wat zijn moeder schrijft. Het verhaal staat onder meer in het teken van zijn dood, zodat Vrede haar zoon, desalniettemin in romanvorm, kan bijstaan wanneer hij later overlijdt en ze zelf er dan al niet meer is.

Romana stond op de achttiende plaats van de kandidatenlijst van BIJ1 voor de Tweede Kamerverkiezingen 2021 en op de veertiende plaats voor de Tweede Kamerverkiezingen 2023.

Romana woont in Rotterdam. Ze deelde tot 2020 de zorg voor haar zoon met zijn vader, haar ex-man. Sindsdien woont haar zoon in een zorginstelling. Na de echtscheiding kreeg ze een relatie met een vrouw. Naar eigen zeggen voelt ze zich niet meer aangetrokken tot mannen.

Veel meer over Romana kun je te weten komen door onderstaande video's te bekijken.

[Zie hier een stukje uit Zomergasten](#)

[Voor Romana Vrede | Het VICE Interview klik je hier.](#)

[Voor Romana over Rotterdam klik je hier.](#)

[Voor: Het recht om depressief te zijn - Actrice Romana Vrede, klik hier.](#)

(over Claude Cahun. Schrijver, fotograaf, activist. Honderd jaar gelden doorbrak ze de traditionele genderpatronen. Het is in haar strijd dat actrice Romana Vrede zich herkent. En dat is niet de enige overeenkomst.)

[Voor Pride Talk: Queer Helden over Romana Vrede, klik hier.](#) ←

DE NATUUR IN ...

... met Leny Hartong

HERFST/WINTER 2025

November en december zijn van die wisselvallige maanden qua weer, het is niet dit, maar ook niet dat. Het ene wat je aantrekt is te koud, het andere te warm.

De meeste blaadjes zijn van de bomen, een prachtig kleurig tapijt in de bossen en de winter deelt af en toe speldenprikken uit, met gure dagen soms met (natte) sneeuw en een beetje vorst in de nacht. Wat mij betreft kan het niet koud genoeg zijn, vorst betekent meestal mooie heldere zonnige dagen. Maar zover is het nog lang niet.

De afgelopen herfst had wel van die prachtige zonnige dagen, het was absoluut niet koud. Sommige dagen voelden meer nazomers aan. Volop kunnen genieten van de verkleuring van de natuur, boomblaadjes zag je van groen, naar geel/bruin veranderen, voordat ze naar beneden dwarrelden. Door natte perioden eerder, waren er volop paddenstoelen. Paddenstoelen groeien en zijn er het hele jaar, maar in de herfst is het altijd weer een hoogtepunt om die kunstwerkjes van moeder natuur te ontdek-

ken. Zo bijzonder dat de symbiose tussen boom en zwammen zulke prachtige en kleurrijke soorten voortbrengt. Niet alleen de verschillende kleuren, maar ook de vormen en maten blijven mij verrassen. Je bent geneigd om naar beneden te kijken om paddenstoelen te zien, maar er groeien ook heel mooie soorten in de bomen en soms op grote hoogte. Het leuke is dat ik dan ook wel eens wat anders in de boom zie, bijvoorbeeld dit Bosuiltje wat heerlijk zat te doezen in zijn/haar mooie boomholte.

Ondanks dat verderop de middelste bonte specht zoveel herrie maakte, omdat hij druk bezig was met zijn toekomstige winterverblijf.

Een prachtige, bijzondere, niet algemene soort vind ik wel de kammetjesstekelzwam en niet alleen door de naam. Deze zwam was al op zijn retour, maar ondanks dat nog zo mooi. Hoog boven tegen de boom, uit het zicht voor vele wandelaars.

Zwammen bestaan voor een groot uit water, dus met die zonnige dagen wordt de pracht gauw minder. Je moet ook een beetje geluk hebben wat je op je wandel- of fietstocht tegenkomt.

Foto's:

Links: Corverbos Hilversum Midden : Kammetjesstekelzwam, Rechts: Waaierkorstzwam →

Een soort die wel veelvuldig te bewonderen is, is de porseleinzwam. In allerlei groeifase vind je ze op de bomen, hoog tegen de boom, maar ook op omgevallen bomen. Ook zo'n mooi voorbeeld dat zwammen niet alleen aan de bovenkant, maar ook aan de onderkant prachtig zijn. Bij deze soort kan je goed zien dat er onder de hoed de mooiste lamellen groeien. Die ribbels dienen om de sporen te produceren en te verspreiden, zij zijn een heel belangrijk onderdeel. Elke soort heeft weer een andere manier voor de verspreiding, de boleet is bijvoorbeeld te herkennen aan de sponsachtige onderkant.

Een hele andere soort zijn de korstzwammen, bijvoorbeeld deze waaierkorstzwam, zij krijgen hun voeding door de voedingsrijke lucht en liefst vochtige zandgrond. Zo opvallend deze oranjeachtige kleur, terwijl ze toch het hele jaar te bewonderen zijn. Weer een andere schimmelsoort is deze Paarse dennenzwam. Een liefhebber van, zijn naam verklapt het al, is de den, oftewel naaldbomen. De zwammen en schimmels zijn zo belangrijk voor de gezondheid van onze bossen. Zij ruimen al het dode en zieke hout op.

Een gezegde is ook "dood hout leeft". Dood hout, afgevalen bladeren, oude planten zijn niet alleen een fantastische voedingsbodem voor schimmels, maar ook voor onze insecten. Die op hun beurt weer zo belangrijk zijn voor de vogels en andere insect etende dieren.

Genoeg te zien en te genieten, niet alleen in de bossen, maar op elk stukje groen kan je van alles tegenkomen. Dus kijk ook eens in de berm, naast het fietspad, plantsoen of in de tuinen. Dood hout is overal.

Liefs, Leny

Foto's van boven naar beneden:

Porseleinzwam

Paarse dennenzwam

Bosuiltje

VOOR JOU AAN HET WERK

Hoe gaat het nou echt met jou op je werk?

Voel je je goed of ben je vaak moe? Het is belangrijk dat er niet alleen gepraat wordt over loon en werkuren, maar ook over hoe je je voelt op het werk.

Als je je goed voelt op je werk, ben je gelukkiger en gezonder. Je kunt je werk beter doen en hebt meer energie voor leuke dingen na werktijd. Maar als je je niet fijn voelt op het werk, kan dat grote gevolgen hebben. Ook in je vrije tijd.

Herken de signalen

Her- of erkennen dat het niet goed met je gaat is lastig.

Vaak weet je niet waar je naar moet kijken of wat je

kunt herkennen bij jezelf. Hieronder een aantal signalen die kunnen leiden tot stress, en als je niet op tijd aan de bel trekt zelfs een burn out.

Hoge werkdruk

Te veel werk in te weinig tijd. Als je constant tegen deadlines aanloopt en altijd te veel werk hebt, raakt je lichaam in een permanente stress-stand. Je maakt dan veel stresshormonen aan zoals cortisol en adrenaline. Dit is prima voor korte periodes, maar als dit maanden duurt, raakt je lichaam uitgeput. Je kunt je dan niet meer concentreren, bent altijd moe en prikkelbaar. Je lichaam krijgt geen kans om te herstellen, waardoor je uiteindelijk helemaal op kunt raken.

Pesten op werk

Als collega's of leidinggevenden je niet goed behandelen. Als je elke dag moet werken in een omgeving waar je wordt gepest, voel je je onveilig en gespannen. Je bent dan constant alert en op je hoede. Dit kost enorm veel energie die je eigenlijk voor je werk nodig hebt. Ook knaagt pesten aan je zelfvertrouwen. Je gaat twijfelen aan jezelf en je capaciteiten. Op den duur kun je hierdoor angstig of somber worden, wat weer kan leiden tot een burn-out.

Slechte werksfeer

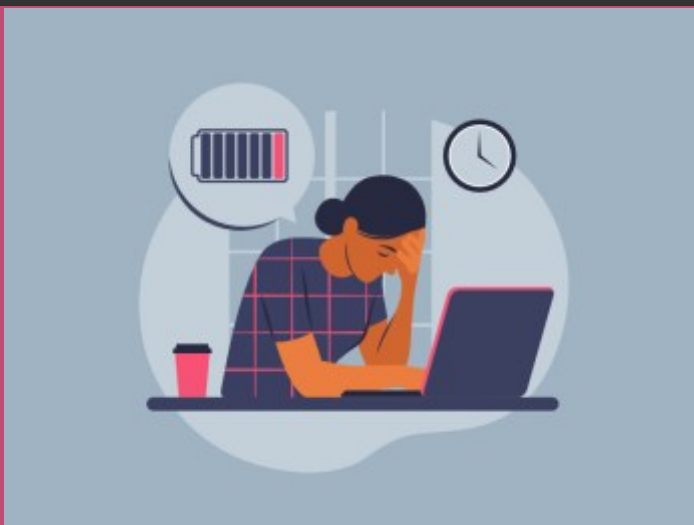
Als er veel ruzie is of als niemand elkaar helpt. In een negatieve werksfeer moet je constant 'overleven'. Als collega's elkaar niet helpen of er veel conflicten zijn, voel je je niet veilig om vragen te stellen of fouten te maken. Dit geeft veel spanning. Ook kost het veel energie om in zo'n omgeving te functioneren. Je moet steeds op je woorden letten en kunt niet jezelf zijn. Na een tijdje put dit je uit en kun je je werk niet meer goed doen.

Bore-out

Als je werk saai is en je talenten niet kunt gebruiken. Een bore-out lijkt misschien het tegenovergestelde van een burn-out, maar kan dezelfde gevolgen hebben. Als je werk te saai is of onder je niveau, voel je je nutteloos en ondergewaardeerd. Dit kan leiden tot frustratie, somberheid en een gebrek aan energie. Je hersenen hebben namelijk uitdaging nodig om scherp te blijven. Zonder die uitdaging kun je je leeg en lusteloos voelen, wat uiteindelijk ook tot uitputting kan leiden.

Geen waardering krijgen

Als niemand ziet dat je hard werkt. Waardering is een basisbehoefte. Als je nooit een compliment krijgt of erkenning voor je werk, ga je twijfelen aan de zin van wat je doet. Dit kan leiden tot demotivatie en het gevoel dat je werk er niet toe doet. Op langere termijn kan dit zorgen voor gevoelens van waardeloosheid en uitputting. Je blijft hard werken voor erkenning die nooit komt, wat leidt tot frustratie en uiteindelijk burn-out.

VOOR JOU AAN HET WERK

Hoe gaat het nou echt met jou op je werk?

Onduidelijke taken

Als je niet weet wat er van je verwacht wordt. Onduidelijkheid zorgt voor onzekerheid. Als je constant moet gissen wat je leidinggevende van je verwacht, leidt dit tot stress. Je bent bang fouten te maken of niet aan verwachtingen te voldoen. Dit zorgt ervoor dat je meer energie steekt in het proberen te achterhalen wat je moet doen, dan in het werk zelf. Die constante onzekerheid is erg vermoeiend en kan leiden tot chronische stress.

Te weinig rust

Als je geen goede pauzes kunt nemen. Ons lichaam en onze geest hebben regelmatig pauzes nodig om te herstellen. Als je doorwerkt tijdens lunches, altijd overwerkt of in weekenden door moet, krijg je geen kans om te herstellen. Dit is als een elastiek die je steeds verder uitrekt zonder hem ooit te laten ontspannen. Op een gegeven moment knapt hij. Hetzelfde gebeurt met jouw lichaam: zonder voldoende rust stapelt de vermoeidheid zich op tot je lichaam 'knapt' in de vorm van een burn-out.

Het herkennen van deze signalen is de eerste stap om problemen te voorkomen. Als je merkt dat één of meer van deze factoren bij jou spelen, is het belangrijk om actie te ondernemen voor je gezondheid.

Wat gebeurt er als je te lang niet lekker in je vel zit op je werk?

Als je dus lang stress hebt op werk, kun je een burn-out krijgen. Een aantal signalen van een burn-out zijn:

- ♥ Extreme vermoeidheid
- ♥ Slecht slapen
- ♥ Hoofdpijn
- ♥ Sombereheid
- ♥ Vergeetachtigheid
- ♥ Prikkelbaar zijn

Een bore-out is ook niet goed voor je. Als je werk te saai is, kun je je leeg en nutteloos voelen. Ook dit kan leiden tot vermoeidheid en somberheid en uiteindelijk een burn-out.

Maar wat kun je doen om dit te voorkomen?

1. Neem echt pauze. Blijf niet achter je computer of machine zitten. Loop even naar buiten, haal een frisse neus. Je hoofd wordt dan weer leeg.
2. Praat met collega's. Als je ergens mee zit, praat erover met collega's die je vertrouwt. Samen kun je vaak tot oplossingen komen.
3. Beweeg meer. Ook kleine bewegingen helpen. Sta regelmatig op, rek je uit of loop even rond. Probeer in je pauze een stukje te wandelen.
4. Zeg 'nee' als het te veel wordt. Het is oké om grenzen aan te geven als je werkdruk te hoog wordt. Praat met je leidinggevende als je het niet meer aankunt.
5. Zoek hulp bij pesten. Word je gepest? Blijf er niet mee zitten. Praat met een vertrouwenspersoon of je leidinggevende.
6. Zoek uitdaging bij verveling. Verveel je je op je werk? Vraag om nieuwe taken of een opleiding om te groeien.
7. Zoek hulp als het nodig is. Voel je je lange tijd niet goed? Praat dan met je huisarts of de bedrijfsarts.

Op een bed van wolken
laat ik mijn dromen varen
zij willen vrijheid
en eindeloos verder dwalen
om straks neer te dalen

dicht bij jou.

Fotogedicht Edith O.

Zoals een spin
in haar web
zo ook voel ik
mij gevangen
elke dag weer
totdat jij
me vrij laat

Edith O.

Geef me vleugels
en een hart
om te beminnen.

Maak me levend,
geef me je adem.

Edith O.

VOOR JOU GEZIEN

Films die boeiden!

Sei nell'anima (Beautiful rebel)

Van huis uit mocht Gianna Nannini niet zingen, maar ze zette door. Verkocht haar tenniseracket, een verjaardagscadeau, om zanglessen te nemen. Haar vader ziet liever een gevierd tennis-diva in haar. Ze mag pianolessen nemen, maar wordt aangerand door haar leraar. Dus stopt ze ermee. Ze gaat in de bakkerij van familie werken en krijgt daar een ongeluk waardoor ze twee vingertoppen moet missen.

Ze krijgt het voor elkaar om conservatorium te mogen doen. Ze studeert zang en piano. Na haar opleiding loopt ze weg van huis. Ze wil singer-songwriter worden. Ze laat wel een brief achter voor haar ouders. Daarin laat ze hen weten dat ze hen niet zal missen.

Ze huurt een schamele hotelkamer en richt deze in met wat persoonlijke spullen zoals een poster van Janis Joplin, van wie ze groot fan is.

In het hotel ontmoet ze twee prostituees/junkies. Een van hen, Tina, helpt haar bij het zoeken naar een piano. Tina's pleegmoeder Tania heeft er een waar Gianna gebruik van mag maken. Ze gaat demo's maken en stuurt die naar verschillende platenlabels. Ze wordt uitgenodigd door de Ariston Group. Deze mensen zijn heel enthousiast, maar willen Gianna in een keurslijf persen. Dat pikt ze niet, ze weigert samen te werken met hen. Tina overlijdt aan een overdosis. Dat heeft impact op Gianna.

Ze solliciteert bij Operetta, een chique club, en wordt aangenomen. Als ze op een avond een lied over een zelfuitgevoerde abortus zingt wordt ze ontslagen. Ze belt naar haar ouders, maar vader legt de telefoon neer, wil niet met haar praten. Ze gaat naar Tania die haar helpt weer bij een platenbaas terecht te komen, Ricordi, genaamd. Een vrouw die haar beoordeeld dit keer. Haar eerste plaat komt uit, maar flopt.

Gianna wordt verliefd op een vrouw die Carla heet, maar die ze Elfje noemt. Er komt een tweede plaat uit, maar ook die flopt. Ze gaat over op rockliedjes. Naast haar vriendin heeft ze ook een vriend die Marc heet, maar die ze Zestien noemt.

Als ze weer eens thuis is gaat alle aandacht van vader naar de zoon die coureur is. Als ze de hoes van haar nieuwe plaat laat zien is vader zo boos dat hij haar het huis uitzet.

Gianna krijgt uiteindelijk succes. Als haar moeder en broer op TV een optreden bekijken zet vader de TV uit. Maar met het album Californië (1979) heeft ze pas echt succes. Ze gaat Europa in voor optredens. Maar kan ze de druk aan. Hoe zit het met drank en drugs? Met relaties met zowel mannen als vrouwen? Kan iedereen haar temperamentvolle en eigenzinnige karakter aan? Komt het nog goed met haar familie? Ga zelf de film kijken. Prachtig!

Een heel mooie uitspraak van Gianna: Compromitteer nooit jezelf, je bent alles wat je hebt.

[Kijk hier naar de trailer](#)

VOOR JOU GEZIEN

Films die boeien!

En iemand anders

De 17-jarige Tommy helpt mee met een spoedklus in de zaak van zijn vader Abel, zodat ze op een langverwachte familiereis kunnen. Terwijl de deadline nadert, ontdekt Tommy (zelf queer) de verborgen affaire van zijn vader met een man. Zijn begrip van liefde en familie wordt op de proef gesteld.

En iemand anders verkent de complexiteit van liefde, familie en identiteit door de ogen van een 17-jarige homoseksuele tiener. Hoewel Tommy's geaardheid niet de worsteling is waar de film om draait, wordt het wel de lens waardoor hij uiteindelijk de dynamiek van zijn familie begrijpt.

Hij komt terecht in een wereld waarin liefde en loyaliteit veel ingewikkelder zijn dan hij dacht. Deze ont-hulling verandert zijn kijk op het huwelijk van zijn ouders en dwingt hem ook om zijn eigen ideeën over liefde te heroverwegen. Het verhaal duikt in de nuances van bisexualiteit en de mogelijkheid om meer dan één persoon evenveel te kunnen liefhebben, een idee dat Tommy aanvankelijk moeilijk kan bevatten.

Uiteindelijk gaat En iemand anders over de vrijheid die je vindt wanneer je de veelzijdigheid van liefde en identiteit accepteert. Het is een coming-of-age verhaal, niet alleen voor Tommy, maar ook voor een familie die leert verder te kijken dan de traditionele definities van liefde en loyaliteit.

[Kijk hier de trailer.](#)

Nu te zien op NPO Plus

Fëëën & Fëëksen

fantasiekleding op maat gemaakt

Beekstraat 3
7311 LD Apeldoorn

055-5336606

www.feeenenfeeksen.nl

Gun jezelf een mooi sierraad!
Gun vrouwen in Nairobi een beter leven!

Ga voor unieke en handgemaakte kettingen
en armbanden naar www.har-am-bee.com

Een project voor HIV-positive vrouwen in
Kenia

Lesbisch Archief Nijmegen

TRAVEL
women

VOOR JOU BELUISTERD

Gianna Nannini

Gianna Nannini (Siena, 14 juni 1954) is een Italiaanse zangeres. Ze is de zus van de voormalig Formule 1-piloot Alessandro Nannini.

In 1979 had ze haar eerste hit met het lied *America* van het album *California*.

Vijf jaar later werd haar album *Puzzle* een groot succes in Italië maar ook in West-Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. In 1986 had ze in diezelfde landen een grote hit met *Bello e impossibile*.

Het verzamelalbum *Maschi e altri* ging in '87 één miljoen keer over de toonbank. Met het lied *I Maschi*, gezongen met een opvallend rauwe stem, van dat album nam Gianna in 1987 deel aan het Wereldsongfestival, de zangeres kon niet winnen, maar had wel een immense hit, in heel Europa, maar niet in Nederland. Waar ze overigens wel een concert heeft gegeven in Utrecht op 22 november 1988. In 1990 zong ze samen met Edoardo Bennato het lied *Un'estate Italiana* dat speciaal werd opgenomen voor het WK voetbal 1990 dat in Italië gehouden werd. De Italianen wonnen de wereldbeker niet maar toen ze dat in 2006 wel deden weerklonk het lied prompt in het Berlijnse stadion.

Het album *Grazie* werd in februari 2006 uitgegeven, het nummer *Sei nell'anima* werd een nummer-één-hit.

Op 26 november 2010, op 56-jarige leeftijd, bevalt Nannini van een dochter, Penelope Jane Charlotte. Het album uit 2011, *Io e Te*, is aan haar dochter opgedragen.

Gianna heeft zoveel gezongen, kijk eens op haar [site](#). Daarop kun je lezen dat ze ook verschillende boeken heeft geschreven.

Mijn favorieten zijn *Amore Amore* en *Attimo*.

Ga echt eens luisteren naar deze zangeres.

VOOR JOU BEZOCHT

Livraria Lello , Porto

In Porto bezochten we Livraria Lello, de boekwinkel waarvan men onterecht zegt dat die gebruikt is als bibliotheek van Zweinstein in de Harry Potter films. Het schijnt dat J.K. Rowling in een bar in Porto het idee kreeg voor de serie. De theorieën over de connectie zijn echter complexer dan vaak wordt aangenomen. En de boekwinkel houdt maar al te graag de mythe in stand. J.K. Rowling woonde begin jaren negentig in Porto en gaf daar les in Engels, een periode waarin ze de eerste hoofdstukken van de Harry Potter-serie schreef. Dit gaf aanleiding tot de wijdverbreide overtuiging dat ze de boekhandel regelmatig bezocht en inspiratie opdeed. J.K. Rowling heeft zelf via sociale media aangegeven dat ze, toen ze in Porto woonde, niet op de hoogte was van het bestaan van Livraria Lello. Ze gaf toe dat ze de boekwinkel prachtig vindt, maar betreurde het dat ze deze nooit had bezocht. Ze heeft wel bevestigd dat andere aspecten van Porto en Portugal inspiratie boden, zoals de traditionele zwarte capes gedragen door Portugese studenten (die leidden tot de Zweinstein-uniformen). Er zijn geen scènes uit de Harry Potter-films opgenomen in de Livraria Lello. De films werden voornamelijk in het Verenigd Koninkrijk opgenomen.

Ondanks Rowlings ontkenning, blijft de Livraria Lello een enorme trekpleister voor Harry Potter-fans wereldwijd, die de magische sfeer willen ervaren. De boekhandel omarmt deze connectie en verkoopt vaak prachtig gebonden edities van de boeken van Harry Potter in heel veel talen. Niet in het Nederlands, die konden we niet vinden. Maar wel in het Japans bijvoorbeeld.

De betoverende neogotische architectuur, het prachtige glas-in-loodplafond en vooral de opvallende, kronkelende rode trap van de boekwinkel doen veel bezoekers denken aan de Grote Trappenhal van Zweinstein (Hogwarts) of de boekenwinkel Klieder & Vlek (Flourish & Blotts) aan de Wegisweg (Diagon Alley). De boekwinkel bestaat sinds 1869 en dat is goed te zien aan het interieur. Ooit opgericht door Ernesto Chardron nadat hij een flink bedrag in een loterij had gewonnen. In 1904 overgenomen door de gebroeders Lello die de naam veranderde. Hoewel de boekwinkel niet meer in het bezit is van de gebroeders, was de naam Lello een soort handelsmerk geworden. De organisatie die de boekwinkel overnam besloot de naam te houden.

Samengevat is de connectie tussen Livraria Lello en Harry Potter vooral gebaseerd op de verbluffende gelijkenis in architectuur en de magische sfeer, die de geruchten in stand houden, ondanks de feitelijke ontkenning door de auteur. Ook wij waren onder de indruk, wat een prachtig gebouw. Klein, maar zo mooi. In stille verwondering hebben we genoten.

De entree voor deze boekwinkel bedraagt op dit moment 10 euro. Die worden wel verrekend als je er een boek koopt. Ik kocht bijvoorbeeld een boek over Porto, dat € 19,95 kostte. Ik hoefde dus maar € 9,95 af te rekenen. Het is druk, reserveren is gewenst. Wij deden dat op de dag zelf en dat lukte prima. We konden niet meer de tijd boeken die we in gedachten hadden, maar een half uur later lukte wel.

Mocht je ooit in Porto zijn, een bezoek aan deze boekwinkel is meer dan de moeite waard.

DE VROUW IN DE KUNST

Judith Leyster

Judith Leyster werd in juli 1609 geboren in Haarlem. Ze was een Nederlandse schilderes uit de zeventiende eeuw die zich vooral in genrestukken specialiseerde. Als een van de weinige vrouwelijke schilders in de Nederlanden tijdens de Gouden Eeuw was zij ook het enige vrouwelijke lid van het Haarlemse schildersgilde.

Judith werd op 28 juli 1609 gedoopt in de Grote Kerk in Haarlem. Zij was het achtste kind van Jan Willemsz en zijn vrouw Trein Jaspersdr in een rij van negen. Haar vader was eigenaar van een brouwerij, de Leystar. In 1628 verhuisde ze met haar familie naar Vreeland in de provincie Utrecht, waar zij mogelijk in contact kwam met de Utrechtse caravaggisten Hendrick Terbrugghen en Gerrit van Honthorst. In september 1629 gingen Judiths ouders naar Zaandam. Onbekend is of Judith met hen meeging of dat ze terugkeerde naar Haarlem, waar zij later zelfstandig als kunstschilder ging werken. In ieder geval was ze in 1631 getuige bij de doop van een van de kinderen van Frans Hals. Gezien haar schildertechniek is zij waarschijnlijk ook een leerlinge geweest van Frans Hals, maar waarschijnlijk ook van Frans de Grebber.

Haar eerste bevestigde gesigeneerde werk dateert uit 1629 "de Serenade". Kenmerkend is het monogram waarmee ze in ieder geval tot aan haar huwelijk signeerde; een "ster" vormde een toespeling op haar familienaam: Leyster. In 1633 werd Judith toegelaten tot het Sint-Lucaspil. Ze was daarmee een van de slechts twee vrouwen die in de zeventiende eeuw tot het Haarlemse kunstenaarsgilde werden toegelaten.

Ze trouwde op 1 juni 1636 in Heemstede met de kunstschilder Jan Miense Molenaer en kreeg vijf kinderen: Johannes (1637), Jacobus (1639), Helena (1643), Eva (1646) en Constantijn (1650). De zorg voor haar gezin vormde waarschijnlijk een belemmering voor haar schilderscarrière, aangezien er nauwelijks werk van haar bekend is van na 1636, hoewel Judith als een betere schilder wordt gezien dan haar echtgenoot. In elk geval schilderde ze waarschijnlijk niet meer onder eigen naam. Er wordt gedacht dat ze schilderde in het atelier van haar man.

In 2009 werd een bloemstillevens van haar herontdekt. Het was ondertekend met "Judith Molenaers 1654". Verondersteld wordt dat dit hetzelfde schilderij is dat voorkomt in een inventarislijst die vlak na haar overlijden werd opgemaakt. Daarin komt het werk "Blompotje" van Juffr. Molenaer voor. In 2016 werd in een Brits landhuis een zelfportret opnieuw herkend als een van haar werken. Dat was eerder al gebeurd in 1957. Het dateert uit ca. 1653.

In het najaar van 1659 werd Leyster, net als haar man, erg ziek. Hij overleefde het, zij overleed enkele maanden later en werd op 10 februari 1660 in Heemstede begraven. Haar man bleef achter met de twee nog levende kinderen en overleed acht jaar later.

Judith werd als een van de eerste vrouwen uitgeroepen tot "meesterschilder", wat haar het recht verleende een eigen werkplaats te openen en leerlingen aan te nemen. Professionele vrouwelijke kunstschilders uit de Nederlanden die haar voor waren, waren in elk geval Margaretha van Eyck (overleden 1426) en Ruth de Hooge (ingeschreven als meesteres in het Sint-Lucaspil in 1453). Judith raakte in de vergetelheid, waardoor veel van haar werk werd toegeschreven aan Frans Hals.

Judith Leyster maakte portretten, stillevens en vooral genrestukken (scènes uit het dagelijks leven). Voor zover bekend was zij de enige vrouw in de zeventiende eeuw die zich waagde aan deze figuurstukken, die in die tijd als bijzonder lastig golden. Zij was daarin vernieuwend. Ook in haar portretten experimenteerde ze met licht-donker-effecten, waardoor de gezichtsuitdrukkingen expressiever werden. Haar schilderijen kenmerken zich door een losse penseelvoering, die destijds niet gebruikelijk was. Qua compositie richtte ze zich op het hoofdonderwerp en besteedde ze geen aandacht aan "bijzaken". Haar portretten kregen daardoor iets monumentaals. Na haar huwelijk richtte ze zich op natuurstudies en stillevens. Ze bleef vasthouden aan haar "losse" schilderstijl. Het werk van Judith valt onder de Barok.

Musea waar schilderijen van Judith Leyster te vinden zijn:

Rijksmuseum, Amsterdam

Frans Hals Museum, Haarlem

Mauritshuis, Den Haag

Rijksmuseum Boerhaave, Leiden

National Gallery, Londen

Nationalmuseum, Stockholm

Worcester Art Museum, Worcester, Massachusetts

Er zijn straten naar haar vernoemd in onder andere Alkmaar, Amstelveen, Den Haag, Haarlem, Heemstede, Hendrik-Ido-Ambacht, Raamsdonksveer, Helmond, Meppel, Pijnacker en Gilze-Rijen.

Ter gelegenheid van het vierhonderdjarig bestaan van de Oude Kerk in Heemstede werd in juni 2025 een glaskunstwerk van de Nederlandse kunstenaar Ellen Brouwers onthuld waarin naast Adriaan Pauw en Nicolaas Beets een portret is afgebeeld van Judith Leyster. Zij is in deze kerk getrouwd en begraven op de inmiddels geruimde begraafplaats naast de kerk.

Eveneens werd in dat jaar een musical opgevoerd in diezelfde kerk met de titel "Judith", waarin het historische verhaal van Judith Leyster verweven wordt met het leven van een hedendaagse scholiere Judith die haar eigen weg door het leven zoekt en het verhaal van de Bijbelse Judit. De musical werd geschreven en geregisseerd door de Heemstedse theatermaakster Marieke Reehoorn.

Foto's van boven naar beneden:

Elegant drinkend en musicerend paar, 1630, Louvre, Parijs

Zelfportret, 1630, National Gallery of Art, Washington

Fluitspelende jongen, 1635, Nationalmuseum, Stockholm

ZIJ WAS MIJN TOEKOMST

Een late coming-out

'Zij was mijn toekomst, zij zou mijn leven totaal veranderen, zij was het'

Joline was 22 jaar getrouwd met de vader van haar kinderen, toen ze via haar werk Karima tegenkwam. Ze keek haar aan en wist: zij is het. Veel gebeurde er niet, maar een jaar later werd Joline gebeld.

'Op 3 april 2000 woonde ik in Dublin een Europese conferentie bij, georganiseerd door de Ierse politie. Ik werd opgehaald door een man met een indrukwekkende onderscheiding die me naar het hotel bracht. De volgende ochtend om negen uur werd ik opnieuw opgehaald, dit keer door een politiebusje met zwaailicht. Ik stapte in. De helft van het aantal stoelen was bezet; ik ging zitten op de eerste lege plek die ik zag. 'Hallo, ik ben Joline', stelde ik me voor. 'De vrouw naast me noemde ook haar naam: 'Karima'. Er schoot iets scherp door mijn borst. Liefde op het eerste gezicht was tot dan toe iets wat ik toeschreef aan de fantasie van bestsellerauteurs. Maar op dat moment wist ik ineens heel zeker, zonder enige twijfel: dit is mijn vrouw. Ik kende haar niet, had alleen haar stem gehoord, ik had haar haar naam horen uitspreken en gedurende die paar seconden in haar donkere ogen gekeken. Meer was het niet, en toch bestond er geen enkele twijfel. Zij vertegenwoordigde van alles wat groots en eeuwig was, zij was mijn toekomst, zij zou mijn leven totaal veranderen, zij was het. Ik was op dat moment 53 jaar en 22 jaar getrouwd met de vader van mijn drie kinderen.'

Toen Joline vijf jaar was, had ze een crush op de juf, maar daarna had ze nooit meer zoiets intens voor een vrouw gevoeld. 'Uit verantwoordelijkheidsgevoel voor mijn jongens in hun puberjaren, had ik me min of meer neergelegd bij mijn niet al te beste huwelijk. Mijn man was depressief en niet makkelijk om mee te leven. Maar dit alles kon niet de reden zijn voor deze plotselinge bliksemingslag. Je kon op zijn hoogst beweren dat ik meer dan gemiddeld ontvankelijk was voor liefde, maar deze acute verliefdheid was absurd. Toch beleefde ik dat niet zo. Vanaf de eerste seconde in dat busje nam ik mijn gevoelens voor honderd procent serieus. Ook al deden ze denken aan die van een veertienjarige. Ik moest en zou bij haar in de buurt blijven.'

Dat lukte welgeteld twee dagen. Toen was de conferentie weer afgelopen en namen de dames afscheid, zonder dat het Joline was gelukt hoogte van Karima te krijgen. 'In haar broekpak bij het iconische torentje van het Trinity College Dublin maakte ze een professionele indruk. We gaven elkaar een zoen op de wang. Wat betekende dit alles? Zij was Algerijns en met haar 34 jaar negentien jaar jonger dan ik. Toen ze wegliep met een collega, volgde ik haar met mijn ogen en dacht: nu ga je weg, hoe krijg ik je weer terug? Je hoort bij mij, zie je dat niet? Ineens stond ik midden op dat plein zo te huilen dat een vrouw zich naar me toe draaide om me te helpen. Ik haastte me haar gerust te stellen. Een van de politieagenten stelde voor iets toeristisch te doen in de stad. Die avond viel ik doodmoe neer op mijn hotelbed.'

Eenmaal thuis stuurde Joline Karima een mailtje, dat ze haar nog weleens zou willen zien. Dat wilde Karima ook wel, antwoordde ze, maar op de volgende mail kwam geen antwoord. 'Via via hoorde ik dat ze ernstig ziek was, maar onze vriendschap, als dat het al was, was nog steeds zo flinterdun dat verder informeren opdringerig en belachelijk zou zijn geweest. Pas bijna een jaar later kreeg ik ineens een telefoontje. 'Dit is Karima, ik sta voor je kantoor, wil je een kopje koffie met me drinken?' Mijn hart ging tekeer, ik juichte. Ik ben haar niet kwijt. Zo zeker was ik van iets wat eigenlijk heel onzeker was. Niemand was op de hoogte, niemand had ook de werkelijke betekenis ervan kunnen begrijpen.'

ZIJ WAS MIJN TOEKOMST

Een late coming-out

Karima woonde in Belfast, maar moest voor haar werk regelmatig in Brussel zijn. Daar spraken we af. Ik kocht sushi en champagne. 'Wat denk je ervan', vroeg ik, 'als we hiermee naar je hotelkamer gaan?' Tot dat moment was er nog steeds niets uitgesproken tussen ons, we waren die twee collega's die het goed konden vinden samen. Ze keek naar me op de manier die ik me herinnerde van het busje: intens en donker, maar zonder iets prijs te geven. Eenmaal in haar kamer zoenden we. Het gebeurde gewoon, precies zoals ik had verwacht. We zoenden zoals we aten en dronken, met eenzelfde vanzelfsprekendheid. Onze liefde bleek wederzijds. En diezelfde avond al begon ik voorbereidingen te treffen voor mijn vertrek bij mijn gezin. Makkelijk was dat niet, er was een vakantie gepland, die kon ik toch niet zomaar afzeggen? We zouden kerstmis vieren met zijn allen, ik kon het de kinderen toch niet aandoen daar niet bij aanwezig te zijn? Voor haar was het ook niet eenvoudig; zij had een vrouw.'

In de maanden erna kwam Karima regelmatig naar Brussel, waar ze dagen het bed niet uit kwamen. Andere keren ontmoetten ze elkaar in Londen of Dublin, maar net hoe het uitkwam. 'Toen begon mijn man vragen te stellen. Daarna haar vrouw, en na acht maanden barstte de bom. Op een avond kwam ik terug van een bezoek aan haar, en trof mijn man staand achter de tafel. Er brandde een kaarsje, er was zalm en wijn, de jongens van 21, 18 en 16 waren er ook. Ik zei: 'Goed, ik zal jullie een voor een vertellen wat mij is overkomen'.

De dagen erop ging Joline met ieder van hen eten en vertelde hun dat ze moest gaan, ze kon eenvoudig niet anders. 'Op mijn kantoor reageerde mijn chef geschokt: 'Wat, jij toch niet ook al verliefd op een vrouw?' Mijn moeder van negentig reageerde: 'Kind, ik vond je man toch al niet zo lief'. Alleen mijn zusje was wat van haar à propos. Karima's islamitische familie toonde weinig bezwaren.'

De eerste tijd woonden Joline en Karima nog niet samen, ze zagen elkaar in de weekenden. 'Ik vond het zalig; we deden niets in het bijzonder, gingen zeilen op het Grevelingenmeer, luisterden naar muziek of ontvingen vrienden. In 2007 zijn we getrouwd, iedereen was erbij. Elke avond rond zes uur zit ik te popelen, tot ze me een berichtje stuurt: 'Ik ben op weg naar huis.' Dan verheug ik me, gewoon om haar weer zien. Samen lachen we, samen schuren en beitsen we de vloer en samen gaan we snel weer op vakantie en komen met een auto vol wijn weer terug. Samen.'

Eerder verschenen in de Volkskrant.

NYX

Nyx, de godin van de nacht, schrijft
over dagelijkse dingen

Het stembureau als mini-democratie

Onlangs was ik er weer, in het stembureau. Er hangt altijd iets licht ceremonieels in de lucht als je er binnenloopt. Niet zwaar of plechtig, maar precies genoeg om je eraan te herinneren dat dit moment ertoe doet. Je staat in een sporthal waar normaal volleybaltoernooien worden gehouden, of in een buurthuis dat vaker dienstdoet als bingozaal dan als democratisch knooppunt, maar voor één dag voelt het alsof je een kleine republiek betreedt.

De vrijwilligers zitten klaar achter hun tafels, meestal met een glimlach die ergens zweeft tussen “goedemorgen” en “kom maar op met uw identiteitsbewijs.” Ze weten dat ze deel zijn van iets groters, al is het maar omdat iedereen hen vandaag ineens belangrijk vindt. En dat zijn ze ook: zonder hen geen hokjes, geen potloden, geen telling om middernacht. Het stembureau is misschien wel de meest onderschatte motor van de democratie.

En dan die mensen in de rij. Sommigen komen doelgericht binnen, alsof ze op weg zijn naar een taak die ze al jaren onder de knie hebben. Anderen kijken een beetje onwennig, alsof ze bang zijn dat ze per ongeluk de landelijke koers in het verkeerde vakje kruisen. Je hoort fluisterende stelletjes en je ziet kinderen die nieuwsgierig meekijken.

En midden in dit alles staat het stemhokje. Een kartonnen kapelletje waarin we allemaal even gelijk zijn. Geen discussies, geen meningen, geen algoritmes die je proberen te beïnvloeden, alleen jij en dat rode potlood dat al miljoenen vakjes heeft gekleurd. Het voelt bijna ouderwets, en misschien is dat precies waarom het zo goed werkt: een analoog moment in een digitale wereld.

Wanneer je je biljet in de bus laat glijden, klinkt er dat zachte geluid van papier op papier. Een nauwelijks hoorbaar geluid, maar wel een dat iets afrondt. Je hebt je stem gegeven, letterlijk. En buiten merk je hoe normaal alles meteen weer lijkt, alsof je een klein parallel universum hebt bezocht dat precies één minuut duurde.

Misschien is dat het mooiste aan het stembureau: het is geen plek waar grote woorden worden gesproken, maar waar gewone mensen kleine handelingen verrichten die samen een land sturen. Onopvallend, praktisch, bijna huiselijk, maar tegelijk van onschatbare waarde.

VOOR JOU OP REIS

Porto, aan de oever van de Douro

Onlangs waren we twee dagen in Porto, een Portugese gemeente en havenstad in het noordwesten van Portugal, aan de Costa Verde.

Porto is gebouwd aan de noordoever van de rivier de Douro. Het is de op een na grootste stad van Portugal na Lissabon.

Porto is vooral bekend als herkomstplaats van port(o)wijn, die in Vila Nova de Gaia (gelegen tegenover Porto op de zuidoever van de rivier de Douro) wordt gelagerd, en van daaruit over de gehele wereld wordt geëxporteerd. Vroeger heette de stad Cale en later Portucale, waar de landsnaam Portugal van is afgeleid.

Hoewel in Portugal de industrialisatie nooit de omvang had zoals in de meeste andere Europese landen, werden er, zeker in en rond de steden tal van fabrieken gebouwd. Dat gebeurde ook in de buitengebieden van de stad, zoals Bonfim, Massarelos, Cedofeita, Lordelo do Ouro en Ramalde. Er werden in de stad speciale markten gebouwd, de eerste parken werden aangelegd (Cordoaria, São Lazaro), en er werd begonnen met de aanleg van systemen voor stromend water en riolering. Ook werd er straatverlichting met gas geïntroduceerd. Er werden nieuwe bredere straten aangelegd. De eerste vaste bruggen over de rivier werden gebouwd. Er werden tramlijnen aangelegd. De stad werd aangesloten op het spoorwegnet.

Aan de kust ten noorden van de stad werd de haven van Leixões gebouwd. De havenactiviteiten zouden zich geleidelijk van de rivier hiernaartoe verplaatsen. Gedurende de negentiende eeuw werd enkele keren buitengebied aan de stad toegevoegd, totdat in 1895 de huidige gemeentegrens was bereikt.

Gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw ontwikkelde de stad zich verder. Het dicht bebouwde gebied ten noorden van de Praça da Liberdade werd gesloopt voor de aanleg van de Avenida dos Aliados. De Praça da Liberdade was nu het centrale plein van de stad geworden. De eerste decennia van de twintigste eeuw waren echter ook een politiek onrustige tijd die tot einde kwam met een militaire staatsgreep in 1925. Spoedig was António Salazar de machtigste man in het land. Deze dictator voerde een beleid om zoveel mogelijk invloeden vanuit het buitenland uit te bannen. Als gevolg daarvan stagneerde de modernisatie terwijl de economie steeds zwaarder onder druk kwam door de koloniale oorlogen die werden gevoerd. Aan het dictatoriale bewind kwam een einde met de Anjerrevolutie in 1974. Net als in de rest van het land was in en rond Porto de infrastructuur grotendeels verouderd en versleten. Met de toetreding tot de Europese Unie in 1986 kwam een inhaalslag op gang. Ook Porto maakte een versnelde modernisering door. Nieuwe wegen en bruggen werden gebouwd, er werd een sneltramsysteem gebouwd en tal van straten werden een voor een opgeknapt.

VOOR JOU OP REIS

Porto, aan de oever van de Douro

Porto wordt soms ook wel Oporto genoemd, want in het Portugees wordt de naam van de stad met een bepaald lidwoord gespeld ("o Porto"; Engels: de haven). Bijgevolg is de Engelse naam geëvolueerd uit een verkeerde interpretatie van de mondelinge uitspraak en wordt deze in de moderne literatuur en door veel sprekers aangeduid als Oporto.

Porto heeft een prachtig historisch centrum, dat vanaf 1996 op de werelderfgoedlijst staat. Wij maakten een rondrit met een tuktuk. Helaas was niet alles goed te zien, er worden twee nieuwe metrolijnen aangelegd wat de nodige bouwactiviteiten oplevert.

We genoten in de wijk Ribeira, de oude wijk aan de rivieroever. We liepen er door smalle straatjes met restaurantjes waar het heerlijk lunchen was. We maakten ook een rondvaart over de Douro, een van de hoogtepunten van ons bezoek aan Porto. We zagen daarbij nogal wat bruggen zoals de Maria Pia-brug en de Luis I-brug.

We wandelden in Jardins do Palácio de Cristal, een park met hoogteverschillen en zeer veel doorkijkjes naar de rivier de Douro.

Tijdens onze rondrit zagen we Avenida dos Aliados en het uit de eerste helft van de 20e eeuw stammende stadhuis. Het Palácio da Bolsa; het oude beursgebouw, met name de Arabische zaal. Casa da Música, een concertgebouw dat gebouwd is naar aanleiding van de titel Culturele hoofdstad van Europa die de stad in 2001 samen met Rotterdam droeg. Het gebouw was pas in 2005 gereed voor gebruik en is ontworpen door de Nederlander Rem Koolhaas. En we zagen het Station São Bento waar in de stationshal het tegelwerk met afbeeldingen de geschiedenis van de stad en de geschiedenis van het transport laat zien.

Lopend bezochten we de Capela das Almas in de Rua de Santa Catarina, met de buitenkant en het interieur nog in originele staat (1921).

Ook al waren we er maar twee dagen, we hebben een goede indruk van de stad gekregen en hopen er nog eens terug te komen als het werk aan de metrolijnen klaar is. Zodat we de stad dan echt in al haar glorie kunnen zien.

NIET TE MISSEN

Bijzondere evenementen of tentoonstellingen

Coba Ritsema – Oog voor kleur
te zien tot 1 maart 2026
Frans Halsmuseum, Haarlem

De overwegend vrouwelijke modellen in haar impressionistische portretten eisen een prominente plek op binnen de tentoonstelling. Vooral de herhaalde verbeeldingen van haar hartsvriendinnen en haar buurmeisje geven een bijzonder inkijkje in haar inspiratiebronnen. En hoewel veel van deze modellen eerder onbekend waren, heeft het Frans Hals Museum van velen de identiteit achterhaald. Zo worden de geliefde muzen van Ritsema eveneens geëerd.

Naast Ritsema's topstukken presenteert het museum ook niet eerder vertoonde 'juweeltjes'. Zo richt het Frans Hals Museum zijn schijnwerpers welverdiend op een van de weinige twintigste-eeuwse vrouwelijke kunstenaars die Haarlem kende, en hangen de werken van Coba Ritsema weer in volle glorie in haar favoriete museum.

Ga naar de [website](#) van het museum voor meer informatie

Ongehoord, verzamelde vrouwen
te zien tot 22 februari 2026
Museum Gouda

Zes eeuwen geschiedenis door de ogen van vrouwen uit de collectie van Museum Gouda. Ruim 30 ijkpunten die de voortdurende golfbeweging van emancipatie markeren. Deze verhalen, vaak vergeten of verborgen, worden verteld in 'Ongehoord, verzamelde vrouwen'.

Van huisvrouwen tot kunstenaars, vrouwen hebben altijd een onmiskenbare rol gespeeld, ondanks de beperkte erkenning in hun tijd. Vrouwen in alle lagen van de samenleving hebben in de vroegmoderne tijd aanzienlijke zelfstandigheid, maar ze laten maar weinig tastbare sporen na. In de archieven worden de meeste vrouwen enkel aangeduid als huisvrouw, echtgenoot, moeder of dochter van een man. Hoe positioneerden zij zich in een wereld die vaak door mannen werd gedomineerd?

Voor meer informatie: ga naar de [website](#)

SERVICEPAGINA

Groep 7152 email:

info@groep7152.nl

Bestuur:

Voorzitter: Marianne Henny

voorzittergroep7152@gmail.com

Penningvrouw: Ida Westra

penningmeestergroep7152@gmail.com

Secretaris: Adriënne Nijssen

secretariaatgroep7152@gmail.com

PR en website:

prgroep7152@gmail.com

Ereleden:

Hannah van Buuren

Elly Fraayen

Ida Ruyzendaal (postuum)

Nel Welle Donker-Delfos Visser

Riet Ruyzendaal-de Groot

Administratie:

Ombocht 26

8491 BR Akkrum

Bank: NL44INGB0001884811 tnv St. Groep 7152

email: dona7152@gmail.com

Regio's en werkgroepen:

Arnhem-Nijmegen: <http://groep7152.nl/arnhem-nijmegen/>

Flevovuur: <http://groep7152.nl/flevovuur/>

La Gaité (Utrecht-Amersfoort): <http://groep7152.nl/la-gaite/>

Pink Lounge Ladies (Assen): <http://groep7152.nl/pink-lounge-ladies/>

Roze Vrouwen Vechtdal (Hardenberg): <http://groep7152.nl/roze-vrouwen-vechtdal/>

Werkgroep 50 pl(min)us: www.50plusminus.nl

Colofon

Issn 01666-7505

54e jaargang nummer 6

Oplage: 650

Versijnt 6 x per jaar

(februari, april, juni, augustus, oktober, december)

Hoofdredacteur: Adriënne Nijssen

Eindredacteur: functie vacant

Email: amarantmagazine@gmail.com

Administratie: dona7152@gmail.com

Advertentiebeheer: amarantmagazine@gmail.com

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden stukken in te korten. Niets uit deze Amarant mag worden overgenomen zonder toestemming van de hoofdredacteur.

Kopijsluiting volgend nummer: 15 januari 2026. Kopij die later binnenkomt wordt niet in behandeling genomen. Verschijningsdatum volgend nummer: rond 20 februari 2026.

Amarant wordt verstrekt aan onze donatrices. Een donateurslidmaatschap kost minimaal € 30,- per jaar.

Beëindiging: schriftelijk, twee maanden voor het einde van het tijdvak.

Amarant wordt ook verstrekt aan onze adverteerders. Advertenties vanaf € 25,- per jaar. Vraag een vrijblijvende offerte.

Foto omslag: Tentoonstelling Rietveldpaviljoen Amersfoort, Marga Lagrand - Zelfportret

ORGANISATIES

... en hun werkterrein

CHJC *Vereniging van christelijke homo's en lesbiennes*

Postbus 14722, 1001 LE Amsterdam

☎ 06-53234516

✉ info@chjc.nl 🌐 www.christenqueer.nl

COC Nederland

Federatie van Nederlandse verenigingen tot integratie van homoseksualiteit

Postbus 3836, 1001 AP Amsterdam

Bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 RN Amsterdam

☎ 020-6234596

✉ info@coc.nl 🌐 www.coc.nl

Gay & Lesbian Switchboard

Hier kun je terecht met jouw vragen over homo, bi- en transseksualiteit. Via mail of telefonisch.

Kijk voor openingstijden op de site.

Ook via chat bereikbaar.

☎ 020 623 65 65

✉ info@switchboard.nl 🌐 www.switchboard.nl

Homodok-Lesbisch Archief Amsterdam

Informatie- en documentatiecentrum over homoseksualiteit en seksuele diversiteit

Oosterdokstraat 110, 1011 DK Amsterdam

Bezoekadres: Oosterdokskade 143, 1011 DL Amsterdam

☎ 020-5230837

✉ homodok@ihlia.nl 🌐 www.ihlia.nl

John Blankenstein Foundation

Draagt bij aan een open en veilig sportklimaat voor homo-, biseksuelen en lesbiennes

☎ 06-51452330

✉ info@johnblankensteinfoundation.nl

🌐 www.johnblankensteinfoundation.nl

Jong&Out

Voor homo's, lesbo's, bi's en transgenders tot en met achttien jaar

🌐 www.jongenout.nl

LKP *Landelijk Koördinatiepunt Groepen kerk en homoseksualiteit*

✉ via formulier op website 🌐 www.lkp-web.nl

LNBI

Landelijk Netwerk Biseksualiteit

Postbus 75087, 1070 AB Amsterdam

☎ 06-22938519 (dagelijks van 17.00-22.00 uur)

✉ voorlichting@lnbi.nl 🌐 te bereiken via Twitter @LNBI

Naast LNBI is er nu ook Bi+, bereikbaar via www.biplus.nl

Orpheus

Voor mensen die in hun heterorelatie te maken hebben met homoseksuele, lesbische of biseksuele gevoelens van henzelf of hun partner.

Diverse regiogroepen in het hele land.

✉ via bericht op website 🌐 www.orpheushulpverlening.nl

Proud Parents

Voor ouders van homoseksuele jongeren

Antwoordnummer 2966, 1000 RA Amsterdam

☎ 020-6234596

🌐 <https://www.facebook.com/proudparentsband>

Rainbow Buddy Support

Voor homomannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders wiens leven (tijdelijk) uit balans is vanwege meervoudige problematiek en psychische / psychiatrische klachten

Postbus 10887, 1001 EW Amsterdam

Bezoekadres: Droogbak 1-D, 1013 GE Amsterdam

☎ 020. 531 76 00

✉ info@deregenboog.org 🌐 www.deregenboog.org

Roze Hulpverlening

Psychosociale hulpverlening voor homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgender cliënten.

Op deze website staan de gegevens van meer dan 150 hulpverleners en 10 instellingen die affiniteit en ervaring hebben met hulpverlening aan cliënten met homoseksuele, lesbische, biseksuele of transgender gevoelens

🌐 www.rozehulpverlening.nl

Stichting De Kringen

Gespreks/gezelligheidsgroepenorganisatie voor homo- en biseksuele mannen en vrouwen

Landelijk informatiepunt:

☎ 06-83 22 97 97, best bereikbaar tussen 19.00 en 21.00 uur 's-avonds

✉ via bericht op website 🌐 www.dekringen.nl

Stichting Jongeren met een Homo Ouder

Postbus 785, 6500 AT, Eindhoven

☎ 06-54346043

✉ contact@jmho.nl 🌐 <https://www.coc.nl/tag/stichting-jongeren-met-een-homo-ouder>

Vereniging Genderdiversiteit

Postbus 11575 1001 GN Amsterdam

☎ 06 – 25 435 865

✉ info@vereniging-genderdiversiteit.nl

Amarant

Magazine van Groep 7152

Kopij voor Amarant jaargang 55,
nummer 1 dient binnen te zijn op:

15 januari 2026

Wil je reageren op een van onze rubrieken, stuur je reactie
dan naar: amarantmagazine@gmail.com

Wil jij zelf een bijdrage leveren aan ons magazine, ook dan
kun je mailen naar: amarantmagazine@gmail.com

Aan dit nummer werkten mee:

Marja van Dort, Leny Hartong, Adriënne
Nijssen, Nyx, Cok Troost, Aafke Vlaanderen
Oldenzeel

Met dank aan:
Edith O.

In het volgende nummer o.a.

- ♦ De ongrijpbare Lucy Rijker
- ♦ De meedogenloze Adela van Hamaland
- ♦ Wat is een bore-out?
- ♦ Spannende speurtocht naar queer erfgoed: Karl Giese en de nalatenschap van Magnus Hirschfeld
- ♦ Salamanca, universiteitsstad met charme
- ♦ De vrouw in de kunst: Lois Dodd

De nieuwe Amarant verschijnt rond 20 februari 2026

